

Templul coral din București, luni 16 aprilie 1973.

PESAH 5733: ACORD FINAL

Luni 16 aprilie 1973, orele 18. Templul coral — principalul sanctuar al credincioșilor evrei din România — trăiește iar clipa marilor sărbători. Aici, în acest sfânt lăcaș, unde numai în anii din urmă s-au consumat altele momente de neuitat, enoriașii obștei au venit în număr impresionant spre a lua parte la o dublă festivitate: comemorarea a 30 de ani de la eroica răscoală a ghetoului din Varșovia și serviciul divin de Pesah. Această turbătoare coincidență explică atmosfera gravă, de adâncă reculegere, ce plutește în aer, se citește pe fețele și în privirile celor de față...

Da, acest Pesah 5733 l-am întâmpinat sub semnul evocărilor și al aducerilor aminte. Istoria, în mersul ei implacabil, a adăugat file noi, deopotrivă de sfinte, paginilor Hagadei străvechi. Evenimentului capital al ieșirii din robie de acum trei mii de ani i s-a adăugat — ca un corolar firesc — evenimentele de acum 30 de ani și de acum 25 de ani... Căci e în firea lucrurilor ca ideea sfântă de libertate să pretindă fiecărei generații tributul ei de martiri și eroi, ca Pesah-ul — ca să reluăm o idee subtilă a Eminenței Sale — să nu fie posibil fără un Erev Pesah, un ajun al sărbătorii.

IN ZILELE CE AU PREMIER SĂRBĂTOAREA

Să mergem, dar, pe firul eccestei idei și părăsind deocamdată alăptarea feerică luminată a templului, să aruncăm o privire retrospectivă asupra zilelor ce au premers sărbătoarea.

A fost un Erev Pesah semnificativ. El ilustrează cum nu se poate mai bine atit concepția noastră despre sărbătoare, despre viață, cit și capacitatea noastră de a traduce această concepție în fapt. Și prin aceasta se exprimă caracterul profund tradițional, ortodox al obștei noastre, căci ce altceva este iudaismul dacă nu traducerea în viață a principiilor și legilor Torei? Și cînd oare, dacă nu de Pesah, apare cel mai limpede această unitate dintre învățătură și viața noastră?

Pesah înseamnă eliberare — eliberare din robia tiranilor, dar și din tirania nevoii și a lipsurilor. Aceasta este accepția pe care de veacuri credincioșii evrei au dat-o sărbătorii, căreia obștea noastră i-a rămas și-i este credincioasă. În condițiile de deplină libertate asigurate de regimul socialist al țării, fiecare credincios în parte și obștea în totalitatea sa au depline posibilități de a-și păstra tradiția, de a-și duce nestingherită viața de cult. Totodată, grija noastră este de a veghea ca fiecare enoriaș să aibă puțința de a prăzni sărbătoarea după dătină, să aibă la îndemîna toate cele de trebuință. Și cite nu sînt necesare de Pesah fiecărui credincios, fiecărei familii! Răpotați toate acestea la scara obștei în totalitatea ei și veți avea o imagine a efortului organizatoric desfășurat de conducerea și aparatul Federației și al comunităților și în acest Erev Pesah. (Folosim, se înțelege, noțiunea de Erev Pesah într-un sens mai larg).

Talmudul recomandă ca pregătirile de Pesah să înceapă cu 30 de zile înainte. Înțelegem că termenul este considerat suficient spre a aduce

sărbătoarea în casa și în familia credinciosului, că e o recomandare cu caracter individual. Dar pentru marea familie a obștei? Ea de cînd să înceapă pregătirile? Nu e vorba aici de o dispută abstractă, ci de o chestiune practică, de care depindea în cea mai mare măsură ca sărbătoarea să pătrundă în căminul fiecăruia dintre noi.

Fapt este că problemele, grijile de Pesah au început pentru conducerea Federației nu cu zile, ci cu multe luni înainte. Pe temeiul unui plan amănunțit s-a asigurat repartizarea azimei, a făinei de azimă, a vinului ritual, tuturor comunităților și obștelor din țară. Așa se face că nici o comunitate, nici o familie, atit în marile centre cit și în localitățile unde se

V. R.

(Continuare în pag. VII-a)

Mărturii despre răscoală ghetoului din Varșovia

De o adîncă semnificație, în înțelegerea spiritului răscoalărilor din ghetou, sînt nenumăratele acte prin care ei au dovedit că înțeleg sensul istoric al actului lor, că sînt preocupați să lase posterității un tulburător mesaj omenes. Este cunoscută, în acest sens, activitatea lui Emanuel Ringelblum, care a adunat nenumărate documente și însemnări despre existența zilnică a ghetoului și și-a îngropat prețioasa arhivă în ascunzătorii alese cu grijă, pentru a putea fi găsită după război.

Același spirit care-l caracteriza pe savantul și istoricul Ringelblum îi însușește și pe evreii simpli din ghetou. Iată un fragment din însemnările unui tânăr de 19 ani, David Gruber, care, în ultima fază a agoniei ghetoului, lucra la îngroparea arhivelor Ringelblum:

„Cu cîtă bucurie am adunat fiecare piesă! Ne simțeam întreaga responsabilitate. Nu, nu ne-am temut de riscuri, deoarece eram conștienți că participăm la supraviețuirea unui crimei de istorie, ceea ce valorează mult mai mult decît viața unui om... Eram gata să ne lăsăm tăiați în bucăți, decît să trădăm secretul. (...) Strada vecină e deja invadată. Ne pregătim pentru tot ce poate fi mai rău. Ne grăbim. Vom săpa ultima groapă... Ah, numai dacă am reuși să le ascundem!”

Obștea evreiască din România are marele merit de a fi fost leagănul hasidismului.

După o legendă din cartea *Sivbai Habest*, părinții lui Baal-Şem-Tov, Eliezer și Sara, au locuit în „statul Valahiei, lingă graniță”, iar Baal-Şem-Tov s-a născut, după cum se știe, în orașelul Ocupy, în Galiția, la granița cu Bucovina.

Hamitnagdim (adversarii hasidismului) în frunte cu rabi Nachman Krochmal au „acuzat” obștea din România ca „responsabilă” de apariția hasidismului. Cei ce admiră și apreciază hasidismul resping această aluzie sarcastică și consideră drept o cinste și un noroc pe care l-a avut evreimea din România prin apariția hasidismului pe meleagurile și în imediata ei apropiere.

După cite se știe, Baal-Şem-Tov obișnuia să se retragă pentru meditație în munții Carpați. Pînă în zilele noastre se indică locuri și localități unde Baal-Şem-Tov obișnuia să locuiască, în vremea peregrinării sale în munți. În orașul Piatra Neamț, de pildă, există o sinagogă clădită în lemn unde Baal-Şem-Tov obișnuia să se izoleze pentru rugăciune și meditație. Tăranii din nordul Carpaților numesc și astăzi valea din care Baal-Şem-Tov a săpat lut „Valea Jidanului”, după cum o fințină cu apă deosebit de gustoasă poartă numele „Fintina rabinului”.

După „revelarea” lui Baal-Şem-Tov la învățătura sa au aderat discipoli veniți din provinciile românești. Unul dintre ei, Avraham-Abba, a avut marele merit de a fi cantor în sinagoga lui Baal-Şem-Tov, funcție foarte apreciată în lumea hasidică.

Bazele unei dinastii locale au fost puse de către prietenul lui Baal-Şem-Tov, rabi Sabetai din Roskov (a murit prin 1745). Fiul său, rabi Iosef, a fost dintre discipolii distinși ai marelui rabin Pinchas din Korîț. Despre pioșenia lui se povestea legende, iar renumitul rabin din Apta l-a descris ca „cel ce a atins cea mai înaltă treaptă a hasidismului”.

Dar hasidismul din România a prins adevăratele lui rădăcini abia în a doua generație. Personalitatea hasidică principală care a contribuit în mod hotărîtor la răspîndirea hasidismului în Moldova a fost rabi Haim Tîrîr. S-a născut în orașelul Buczac (Galiția) în anul 1760. A fost instruit în hasidism de către rabi Ihiel Mechel din Zloczov. Fiind o somitate rabinică a fost solicitat să slujească în diferite orașe care erau în acea epocă centre evreiești însemnate. Intre altele a fost rabin și la Botoșani, devenind ulterior primul șef-rabin al Bucovinei.

Influența pe care a exercitat-o în această regiune a fost considerabilă și datorită lui s-au desființat în anul 1806 școlile mixte evreo-germane.

Rabi Haim era vestit și cunoscut ca „omul Sabatului”, datorită marelui importanțe pe care o acorda zilei de odihnă și de reculegere sufletească. Învățătorul său, rabi Ihiel Mechel spunea despre el, cînd încă era tînar învățat, că „sfîntenia Sabatului este aceea ce hrănește sufletul unui tînar”.

Legenda povestește „că statura lui rabi Haim se înălța în ziua de Șabat și se mărea cu un cap”. Prima carte pe care rabi Haim a scris-o are ca subiect Șabatul. Cartea, intitulată „Siduro șel Șabat” (ordinea Simbetei) a

apărut în timpul vieții lui, în două volume, în anii 1812—1813. Această carte constituie un imn de slavă Șabatului și este scrisă de un maestru în elocvență și entuziasm. O aluzie la legenda cu privire la înălțarea staturii rabinului Haim în ziua de Șabat găsim într-un pasaj din cartea amintită mai sus: „Cît de diferită este lumina feții unui om în ziua de Șabat! Nu sînt cuvinte a descrie această divină transformare”.

Această carte a fost primită cu entuziasm de către hasidimii săi. Mai mult de douăzeci de ediții s-au tipărit în decursul unui scurt timp.

În tot timpul rabinatului său în diferite comunități evreiești, rabi Haim a dat dovadă de multă înțelegere a sufletului omenes, de adînc discernămint și de multă mărinimie sufletească.

O dovadă a mărinimiei lui și a convingerii lui hasidice (înțelegerea și iubirea semenului) este comportarea sa față de fiul său, care n-a urmat drumul lui. El nu l-a respins nicodată, deși îl dorea profund această îndepărtare. La întrebarea de ce îi arată așa de multă dragoste, el răspundea: „Vreau să dau o pildă Domnului ca și El să se poarte cu blîndețe față de cei ce păcătuiesc și se instrăinează de cele sfinte”.

Pentru a înțelege cele de mai sus, trebuie amintit că hasidimii obișnuiau să fie în dialog cu Dumnezeu, pe care-l considerau ca un părinte și îndrumător apropiat. În literatura și legenda hasidică, avem prilejul să întîlnim acest moment cînd hasidul, mai învățat sau nu, „conversează” cu Dumnezeu, „provoacă” divinitatea, spre a obține un răspuns satisfăcător dolențelor sale.

Fiul rabinului Haim, rabi Calman, a fost, după cum se crede, ginerel rabinului Avraham Ioșua Heșel din Apta, rabinul Iașilor. După ce a părăsit hasidismul și a trecut de partea curentului Haskala, a divorțat de soția sa, fiica rabinului din Apta. Legenda mai povestește că la sfîrșitul vieții sale, rabi Calman s-a pocăit și a devenit un fervent adept al hasidismului.

Rabi Haim Tîrîr s-a distins și prin prelegerile sale, care au fost mai tirziu adunate într-un volum, intitulat „Eretz Hachaim” (Țara vieții). A doua parte a acestei cărți conține comentarii inedite în legislația hasidică și legende din tratatul „Brachot” din Talmud. Lucrarea sa cea mai importantă, însă, o constituie cartea „Beer Maim Haim” — comentarii biblice — tipărită după moartea rabinului Haim, în cinci volume.

Puține cărți religioase evreiești din acea vreme au fost primite cu atita entuziasm. Cartea a fost tipărită în numeroase ediții, fiind studiată în cercurile hasidice, datorită stilului său cursiv și interpretărilor pline de umanism și entuziasm.

După cinci ani, în anul 1825, a apărut o altă carte scrisă de rabi Haim, intitulată „Saar Hathila” (Poarta rugăciunii). Ea a fost scrisă în Eretz Israel și a apărut în zece ediții. Discipolii lui, mai ales rabi Zvi Gherșhon care a păstoriț și el la Botoșani, și rabi Arie Leib, fiul lui rabi Issachar din Botoșani, s-au ocupat cu tipărirea cărților scrise de rabi Haim Tîrîr și cu difuzarea lor printre hasidimii.

(Continuare în pag. III-a)

Profil sentimental

I S E R

de Ștefan Tita

De pictorul Iser mă leagă multe și variate amintiri. Imprejurările ne-au adus alături în clipe de îndoeli, de certitudini, de freamăt, de bucurii pînă aproape de ultimele lui zile în aprilie 1958.

Parcă-l văd, înalt, masiv, întrupare ideală a ceea ce metafora populară numește un „munte de om“.

Parcă-l văd cu nelipsitul lui trabuc în colțul gurii, care știa să zimbească aproape întotdeauna cordial, cuceritor.

Parcă-l rezăresc apărînd pe ușa redacției, cu o siguranță în mișcări care dădea și mai mult relief statuarei lui persoane, care era totuși atît de departe de a fi o rece, insensibilă, inaccesibilă statuie.

Am poposit adesea în atelierul lui din strada Crăitelor și l-am surprins lucrînd, veghet de dragostea aproape maternă a soției sale Daisy, ea însăși sculptoriță de valoare.

Zăbovea ore lungi în fața pinzelor cu o neostenită răbdare, dar și cu izbucniri de minie cînd ceea ce vedeau ochii minții și presimțea sufletul lui însetat de linie și culoare nu se-nfiripa sub penel.

Și chiar atunci cînd izbutea să desăvîrșească, după părerea noastră umilă și profană, o idee plastică în maniera lui atît de personală, sub aparenta lui multumire, răzbătea un tumult interior.

Desigur, Iser avea conștiința, uneori orgolicoasă, a uriașei sale puteri creatoare. Dar ca atîția mari artiști, era încredințat că în artă, ca și în viață, nu există perfecțiune ci perfectibil. Că limitele expresiei artistice sînt pur și simplu o iluzie. De aceea nu odată revenea asupra unor lucrări pe care mulți dintre noi le socotem finite.

Uneori, nemulțumirea lui lua forme neașteptate: rupea cu furie, cu iritare crescîndă — lucrări, schițe pe care alții le-ar fi semnat cu îndreptățită mîndrie. Alteori se apropia de cite o pînă cu o căldură de îndrăgostit. Privirea lui mîngia linia desenului, culorile, nuanțele și cu angelică răbdare dăruia ceea ce rămăsese inițial departe de viziunea lui artistică.

Desigur, acest profil sentimental nu se vrea o exegeză a operei lui Iser. În patrimoniul artistic al țării, se știe, operele lui ocupă cu strălucire un loc de frunte.

Nu se vrea nici o fișă biografică, fișa unei vieți ivită la București în anul 1881.

Se cunosc, de altfel, prea bine marea lui pasiune pentru artă, lupta pentru afirmarea lui ca artist cu o viziune personală, prietenii lui constante, deși nu întotdeauna calme și căldute, atașamentul ferm față de-o cauză, pe care Iser, o socotea și a lui: dreptatea socială, cu toate implicațiile ei.

Nu-l voi uita pe Iser din vremea prigoanei, el însuși prigonit dar încrezător în triumful spiritului asupra barbariei fasciste. Nimic, nici măcar unele dezolante decepții, nu-l clinteau din această credință.

Nu-l voi uita pe Iser cînd, după 23 August 1944, venea în redacția ziarului „Libertatea“, unde lucram, și cu aceeași ardență a anilor tineri, cu aceeași irepresibilă forță de luptător social, ne aducea desenele sale incisive, pline de filcuri și speranță, prevestind stări care trebuiau să piară și au pierit, timpuri care trebuiau să vină și au venit.

Nu-l voi uita pe Iser participant activ la impulsivitatea creației plastice românești în noile condiții prin care trecea țara. Am stat îndelung de vorbă atunci cînd s-a înapoiat după o triumfală expoziție în Statele Unite ale Americii, prima a unui artist român, după Eliberare. Ne-a arătat ziare, reviste cuprinzînd cronici entuziaste. Ne-a arătat oferte surprinzătoare ale unor colecționari de prestigiu și de subtil rafinament. Succesul repurtat depășise cele

Iser: Autoportret

mai optimiste previziuni, succes pe care îl considera al său dar și al plasticiei românești contemporane. Și tot atunci mi-a vorbit de dorul de țară, cînd se afla călător pe alte meridiane.

Mai sînt atîtea și atîtea amintiri...

Îmi trec pe dinainte momente cînd grija lui față de modele era caldă și învăluitoare, modele care sub magia penelului

deveneau țărance expresive, odalisce, clovni tragici, arlechini, spaniole...

Îmi amintesc de dragostea față de învătăceii lui stăruind răbdător ca aceștia să-și însușească temeinice cunoștințe, spre a-și îmbogăți darurile naturale.

Nu-l voi uita pe Iser, în ore de destindere, jucîndu-se cu Flapsi, o splendidă pisică, înfățișîndu-mi proiecte artistice, vorbindu-mi despre oamenii apropiați sufletului său; Zambaccian, pictorii Steriadi, Mutzner, scriitorii T. Teodorescu-Braniște, Ion Pas, colecționarul M. Weimberg, care deține multe din prețioasele tablouri semnate de Iser și mulți alții...

Nu voi uita niciodată cuvintele sale: „Arta mea aparține secolului în care trăiesc, freamăt, sper, oamenilor pe care îi iubesc“.

La T.E.S.

La TEATRUL EVREIESC DE STAT a avut loc în seara zilei de 19 aprilie 1973 o manifestare consacrată aniversării a trei decenii de la eroica răscoală a evreilor din ghetoul Varșoviei.

Despre semnificația evenimentului au vorbit: prof. univ. Gb. Vlădescu-Răcoasa și scriitorul de limbă idiș Israil Bercovici.

Colectivul artistic al teatrului a interpretat un program literar-muzical, cuprinzînd lucrări din creația scriitorilor Geo Bogza, Ion Bănuță, I. L. Peret, M. Ghebert și Hirs Glück.

Cîteva cuvinte despre „Ebreia“ de Bacovia

G. Bacovia

EBREIA

Ebreie,
Plîngînd te-ai dus de-aicea peste
Și te-a cuprins, pe veci, în
America... depărtări,

Ebreie,
De dorul țării noastre, de aleam,
Tu mori plîngînd, privind peste
Eu gem, în vechiul continent...

În anul 1927 Bacovia publică la Bacău, în „Ateneul cultural“ (anul III, nr. 2) „Ebreia“.

Poezia se distinge prin conținutul ei noțional foarte direct. Cîtorul atent simte însă, dincolo de subiect, ponderea expresiei lapidare.

Nu cunoaștem anul cînd a fost scrisă. E știut că Bacovia și-a publicat unele poezii cu mare întârziere. Poate că, totuși, „Ebreia“ a fost scrisă într-adevăr după 1920. Neîndoios este că această „ebreie“ a existat cu adevărat (despre existența ei vom vorbi altădată) și că marelui poet i-a apărut, cu odiseea ei, în împrejurări memorabile:

Plecarea „Ebreiei“ în America face parte din sfîșietoarele plecări de la începutul acestui veac. Pilcuri de pribegi, precum știm, cutreierau orașele și tîrgurile Moldovei, cu jelașia: „Șenkît d'bro-o-oi“ („Dă și mie o piine“). Prin colecte se adu-

nau și fondurile pentru emigrare.

„Ebreia“ lui Bacovia, cea din viața reală, avea să se reîntoarcă, după cîteva ani. Această întîmplare însă nu adaugă nimic la valoarea poeziei, dovadă bună că ea trece mult dincolo de valoarea unui oarecare fapt de viață, oricît ar fi el de semnificativ; faptul, totuși, validează și el, alături de poezie, forța ei morală exemplară.

În anul 1929, an foarte greu, cînd a trebuit să facă un adevărat slalom printre adversități, Bacovia încredințează „Ebreia“ poetului I. Valerian, pentru a o publica la București. Poezia apare, într-adevăr, în revista lui I. Valerian — „Viața literară“ (nr. 99 din 5 ianuarie 1929).

În articolul „Un manuscris baco-vian necunoscut“ din revista clujeană „Steaua“ (nr. 201 din octombrie 1966) criticul literar Leon Bacovski ne înfărmăză despre un „voluminos caiet, cu copertile îngăbenite de vreme, în care se află transcrise de mîna poetului“ (subliniat de L. Bacovski) (...) „peste o sută de poezii și variante“. Caietul a fost descoperit de Leon Bacovski în biblioteca lui G. Bogdan-Duică, istoric și critic literar cunoscut. Între poeziile cuprinse în caiet sub titlul, indicat de Bacovia: „Plumb“, figurează și „Ebreia“. (După cum se vede, Ebreia, de astădată, în loc de Ebreia).

Leon Bacovski e de părere că acest caiet „a fost transmis profesorului clujean“ (Bogdan-Duică), de către Bacovia, în anul 1925.

MARCEL MARCIAN

PREMIILE INTERNAȚIONALE

Două produse premiate anul trecut la Saloanele de invenții de la Brno și Koeln au intrat în fabricație de serie la Întreprinderea de industrie locală a județului Gorj.

Primul este un releu antibifazic care, în momentul cînd un motor electric rămîne în două faze funcționale, întrerupe automat alimentarea sa cu energie, prevenind astfel arderea motorului. Celălalt este un aparat cunoscut sub denumirea tehnică de „redresor pentru sudură“, care se caracterizează printr-o greutate mică, consum redus de curent electric și un preț de fabricație mai mic cu 40 la sută decît al aparatelor de sudură folosite în prezent în întreprinderile industriale.

UN NOU TIP DE MAȘINĂ

Un nou tip de mașină de tratat semințe cerealiere, realizată după proiectele elaborate de specialiștii uzinei „Tehnometal“ din Timișoara, în colaborare cu cei ai Facultății de mecanică, a fost livrată beneficiarilor. Noua mașină atinge o productivitate de 3 ori mai mare decît cele fabricate pînă acum, este mult mai ușoară și mai rezistentă. În acest an uzina timișoreană va mai asimila un uscător stabil cu o capacitate de 50 tone, unul mobil cu o productivitate de 6 tone cereale pe oră, un transportor de legume și alte utilaje agricole.

CALCULATORUL ELECTRONIC ÎN ACȚIUNE

La Institutul de studii și cercetări pentru îmbunătățiri funciare s-au desfășurat lucrările simpozionului „Metode numerice noi folosite în hidrotehnică“. Lucrările prezentate cu acest prilej au abordat un domeniu modern al cercetării și anume aplicarea metodelor numerice cu ajutorul calculatorului electronic la rezolvarea problemelor ingineresti pe care le pune programul național de gospodărire rațională a apelor și extinderea lucrărilor de îmbunătățiri funciare.

La simpozion au participat academicieni, cadre didactice din institutele de învățămînt superior și specialiști din institutele de cercetare, proiectare, execuție și exploatare a lucrărilor de îmbunătățiri funciare și gospodărire a apelor, realizîndu-se cu acest prilej un valoros schimb de experiență.

O REMARCABILĂ REALIZARE

De la rampa de încărcare a Uzinei constructoare de mașini din Reșița a fost expediat recent primul motor electric sincron de 10 500 kw construit în țară.

Noul motor electric, destinat acționării unor pompe din cadrul Complexului hidroenergetic de la Lotru, întrunește caracteristici constructive și funcționale superioare, concretizate, printre altele, în gabarit redus față de puterea nominală, în sistemul de izolație termică și în consolidările bobinajelor cu materiale de mare rezistență, care asigură exploatarea motorului la temperaturi ridicate, cu pierderi minime de electricitate.

În perioada care a trecut de la începutul actualului cincinal au fost asimilate un număr de 41 de tipodimensiuni de motoare electrice de mare putere solicitate de industria siderurgică și în cea a cimentului etc.

VIZITĂ PROTOCOLARĂ

În ziua de 13 aprilie a.c. d. *Iochanan Cohen*, noul ambasador al statului Israel, însoțit de d. *Victor Reșef*, prim-consilier de ambasadă, au făcut o vizită protocolară la Federația Comunităților Evreiești Mozaice, fiind primiți de Eminența S.a.d. Sef-rabin dr. *Moses Rosen*, președintele F.C.E.M.

La convorbirea care a avut loc, desfășurată

într-o atmosferă foarte cordială, au fost de față d-nii: prim-rabin *I.M. Marilus*; *Emil Sechter*, secretar general al F.C.E.M.; *Daniel Segal*, președin'ele Comunității evreilor mozaici din București; *Martin Băluș*, vice-președinte, *M. Hercovici*, președintele secției de asistență; *Victor Rusu*, prim-redactor al „Revistei cul-tului mozaic”.

La centenarul morții lui Cuza Vodă

„Nu am făcut nici o distincție de religie”

La 3 mai 1873 Alexandru Ion Cuza murea la Heidelberg, în Germania, în etate de 53 ani. A trecut un veac de atunci și figura sa nu a pierdut în strălucire. Domnul Unirii și al marilor reforme a rămas viu în inima poporului. Ideile sale progresiste, inima sa generoasă, erau opuse tuturor nedreptăților.

Atitudinea lui Al. I. Cuza față de populația evreiască este interesantă din toate punctele de vedere. Ae reflectă atitudinea democratică a generației Unirii, care a găsit înțelegere și sprijin în păturile progresiste ale populației evreiești. Încă în anul 1857 „Israelitul român” publica în numărul 4 un articol de A. Așer și I. L. Vainberg, care se adresa „Fraților noștri izraeliți din Moldova” și-i îndemna să lupte pentru Unirea Principatelor române.

Îndată după dubla sa alegere ca domnitor, Al. I. Cuza a primit numeroase felicitări de la comunitățile israelite din întreaga țară.

„Steaua Dunării” din 28 august 1859 aduce o știre din Leipzig, unde s-a reprezentat un spectacol pro-unionist. „Toată opera s-au jucat în limba evreiască din Ieși”. S-ar putea ca autorul ei să fi fost iluministul ieșean I. M. Finkelstein, autorul comediei de moravuri „Mundriș”.

Din inițiativa lui Cuza-Vodă și a ministrului său Mihail Kogălniceanu, ministrul de interne a adresat la 17 mai 1860 o circulară către rabinii din Moldova. „În timpul marelui nostru mișcări din 1857 un număr dintre dumneavoastră s-au fost rostit cu entuziasm și au lucrat cu energie pentru marea noastră idee: Unirea”. În circulară se propunea modernizarea sistemului de învățământ, identificarea cu ceilalți locuitori ai țării, păstrându-și religia strămoșească.

Josef Kaufman relatează în 1909 știri culese dintr-un manuscris inedit, aflat la anticarul ieșean Israel Kuperman. Potrivit acestei surse, în rebeliunea anti-unionistă din 3 aprilie 1860 mulți evrei au luptat alături de unioniști, citiva din ei fiind uciși: Solomon Lișit, Leiba Moise Herșcu (ciobotar), Zalman Șain, Abiș croitor și Leiba David. Au fost răniți 17 evrei, mai ales meseriași.

De altfel și complutul anti-unionist, urzit de Gh. Bontilă la București, în 1859, a fost descoperit grație croitorului Simha. Acesta aflase că au venit de la Ruscui vreo 40 de complotiști, care sperau că li se vor alătura și unii dintre marii boieri. Croitorul, care l-a cunoscut pe Gh. Bontilă și a aflat de fabricarea unei mașini infernale pentru uciderea lui Cuza-Vodă, a înștiințat poliția.

Populația evreiască l-a iubit pe Cuza-Vodă. Cu ocazia dublei sale alegeri „Monitorul Oficial” a publicat o poezie închinată marelui eveniment. Autorul era un elev de 11 ani, Adolf Stern, cunoscut mai târziu ca un neobosit activist obștesc, ca primul traducător al lui Shakespeare după original și ca autor a două volume de memorii. „Văd încă inițialele „A. I. Cuza” din capătul stihurilor. Și ce mîndru am fost cînd am văzut înția mea izbucnire poetică tipărită în „Monitor”, scrie în 1915 A. Stern în primul volum al memoriilor sale (pag. 15).

Dovezile de prețuire și devotament din partea populației evreiești s-au ținut lanț. În 1860, la prima aniversare a Unirii, rabinul Malbim din București adresa domnitorului un lung mesaj de felicitări și mulțumiri. În 1862, eruditul conducător spiritual compunea o rugăciune patriotică închinată lui Cuza-Vodă. Ea a fost tradusă în românește (nu prea reușit) de către Moritz Wertheimer și publicată în ziar. Predica pe care celebrul rabin bucureștean a ținut-o în sinagogă la 24 ianuarie 1864 a apărut sub forma unei foi volante, tipărită în tipografia lui C. A. Rosetti.

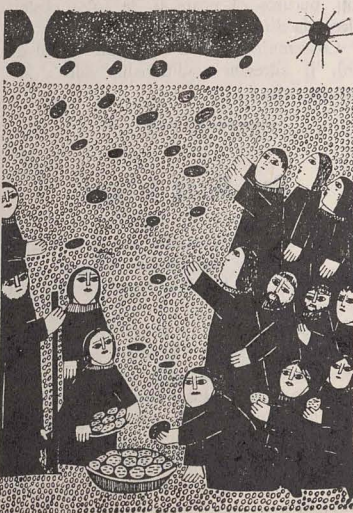
Un episod interesant din viața lui Cuza-Vodă a fost publicat de Moses Schwartzfeld. La începutul domniei sale, Cuza-Vodă locuia succesiv la București și la Iași. Se știe că obișnuia să viziteze incognito cartierele populare. În cursul unei astfel de vizite a intrat în casa unui lucrător evreu sărac. A aflat de la gazde că se numesc David și Haia, că au un băiețuș Manole și o fată logodită cu un tânăr, care și-a făcut serviciul militar. Tânărul era un ostaș excelent și ajunsese sergent, după primul an de ostășie.

La citeva zile după această vizită, Cuza-Vodă s-a interesat la regimentul I de linie despre comportarea sergentului Strul Iosub Harapu. I s-a raportat purtarea excelentă a tânărului, care nu putea fi înaintat în grad din cauza religiei. Cuza-Vodă a reacționat imediat: Tot soldatul român e român, și cel brav, oricare ar fi religia lui merită a fi avansat. Și a dispus pe loc ca tânărul să fie avansat sublocotenent.

În cursul deceniilor, presa evreiască a închinat multe articole lui Cuza-Vodă și a participat cu însușire la stringerea fondurilor pentru statuia din Piața Unirii. În 1909, cronicarul Josef Kaufman din Piatra-Neamț a donat Academiei Române „dosarul original al Unirii Principatelor”.

Era un omagiu binemeritat de acela care se adresa în 1864 unui grup de tineri evrei, veniți la el cu o petiție: „Pretutindeni, unde am fost, v-am iubit și nu am făcut nici o distincție de religie”.

I. KARA

Începuturile hasidismului în România

(Urmări din pag. I-a)

E locul să menționăm că marile figuri ale lumii hasidice pereginau prin diverse orașe și orașele, fie pentru a satisface cererile comunităților ce voiau ca rădăcinile să le păstrească, fie că păreau comunitate sau alta ca semn de protest contra unei conduite ce nu li se părea admisibilă.

De aceea putem constata că același Admor (titlu decernat rabinilor hasidici, cuvînt compus din inițialele cuvintelor ebraice: Adoneinu, Mareinu Verabennu, adică stăpînul, învățătorul și rabinul nostru) a părăsit un număr de comunități, în timp ce numele mai multor Admorim sînt legate de aceeași localitate, cam în aceeași epocă.

Astfel găsim, în aceeași generație, la Iași, pe rabi Arie Leib, unul din cei mai erudiți discipoli ai vestitului rabin hasidic Hamaghid (predicatorul) din Mezerici. El a emigrat apoi în Eretz Israel unde a murit în anul 1836.

La intronarea rabinului Arie Leib ca rabin al comunității hasidice evreiești din Iași a participat și rabi Levi-Itzhac din Berdicev, cunoscut sub numele de „Iubitorul de oameni” din cauza indulgenței sale fără margini, una din figurile centrale ale hasidismului. De aici putem deduce importanța pe care au acordat-o marile figuri hasidice din acea vreme hasidismului din România.

La Dorohoi a păstrat un descendent direct al lui rabi Haim Tiner, care a înghiebat în acest oraș o importantă comunitate hasidică. De asemenea trebuie menționat în această epocă rabi Josef Ioske din Volcisek, fiul rabinului Arie Leib din Volcisek, care a funcționat ca rabin al orașului Iași.

În anul 1808, obștea evreiască din România a primit una din cele mai mari personalități hasidice din acea vreme, pe rabinul Avraham Iehosua Heșel, care a fost ales prim rabin la Iași. Fiind originar din orașul polonez Apta, i se mai spunea și Apter ruv.

Datorită, desigur, și acestei împrejurări Iașul a devenit un centru care a atras personalități hasidice, avînd loc întîlniri între Admorim, evenimente rare în această lume aparte. Nunți între urmașii diverselor curente s-au celebrat la Iași și toate acestea datorită personalității celui cunoscut sub numele de Apter Rebe.

Rabi Avraham s-a născut în anul 1748, în orașul Zamigrad. A fost fiul lui rabi Smuel, care aparținea unei vestite familii rabinice. Rabi Avraham s-a căsătorit în anul 1765, la vîrsta de 17 ani. Deși legenda povestește că rabi Avraham era cunoscut prin însușirile sale hasidice încă din prima tinerețe, în realitate el a aderat la hasidism la vîrsta maturității, sub influența rabinului Moșe Leib din Sasov. O vreme rabi Avraham Heșel a trăit la curtea rabinului Elimelech din Lizensk, fiind unul dintre cei mai de frunte discipoli ai săi. De la rabinul Elimelech a „primit” rabinul din Apta elocvența sa uimitoare, sau după cum spuneau hasidimii „puterea gurii”.

Despre deosebitele de ceilalți elevi ai rabinului Elimelech, rabinul din Apta a funcționat și ca rabin (adică șef de tribunal rabinic) în comunități evreiești nehasidice, iar în anul 1786 a fost ales Admor în Galiția.

Încă de la primii săi pași în lumea hasidică a fost venerat și admirat de mii de hasidim. Rabi Moșe Teitelbaum, autorul cărții *Ismael Moșe* îl descrie pe rabinul din Apta drept „un om sfînt, un savant și un adevărat hasid”.

În anul 1800 a fost ales rabin în orașul Apta, una din primele comunități evreiești din Polonia care a aderat la hasidism. După 8 ani a părăsit orașul Apta, fiind ales rabin în orașul Iași.

Comunitatea evreiască din Iași, în fruntea căreia se afla Michel Daniel îi făgăduiește rabinului în scris — după cum se povestește — „că îi va clădi casă spațioasă, clădire impozantă”. Rabinul din Apta nu s-a lăsat însă tentat de aceste perspective materiale și dacă a acceptat să se stabilească la Iași a fost desigur din dorința de a contribui la dezvoltarea vieții religioase evreiești din Moldova și mai ales la răspîndirea hasidismului în această regiune. De altfel, promisiunea cu casa nu a fost dusă la îndeplinire.

Influența rabinului din Apta a fost considerabilă și contribuția sa la înrădăcinarea hasidismului a fost deosebit de mare. În scrierile religioase din acea epocă găsim dovezi că numeroase comunități evreiești din Rusia și chiar din Ungaria îi cereau sfaturi și decizii în materie de legislație religioasă. În ciuda acestei poziții de vază pe care a avut-o în Iași și în întreaga regiune, a avut și numeroși adversari.

În primele decenii ale secolului al XIX-lea, în timp ce în Iași propovăduia rabi Avraham Iehosua Heșel din Apta, începeau să pătrundă în rîndurile obștilor evreiești din România diferite grupe ale hasidismului original. Una din ele a devenit cunoscută sub numele de *Habad*, ini-

țialele a trei cuvinte ebraice: Hochma-Bina-Daat (Înțelepciune, înțelegere și cunoștință). Această ramificație a hasidismului, întemeiată de rabi Șneur Zalman din Liadi, a pătruns mai cu seamă în orașele Fălcițeni și Piatra Neamț, unde, prin 1844 a funcționat o sinagogă Habad. În orașul Iași, aderenții grupei Habad au întemeiat un cerc al învățăturii habadice sub conducerea rabinului Itzhac Moșe. Acest cerc a devenit atît de puternic, încît își permitea să desconsidere sistemele de predare hasidică a rabinului din Apta, pe care le considerau prea simple.

Adversitatea hasidimilor de formație Habad împotriva rabinului din Apta devenise atît de ferventă încît unii dintre ei își permiteau a scrie cuvinte de ocără pe pereții casei lui. Se crede că din această cauză rabinul din Apta a părăsit comunitatea din Iași după cinci ani de păstorie.

După părăsirea Iașului, rabinul din Apta a hotărît să nu-și ia asupra sa conducerea unei comunități hasidice, ci s-a retras în orașul Meziboj din Polonia, pe atunci un important centru hasidic. În acel an a murit în Meziboj rabi Baruch, nepotul lui Baal-Șem-Tov și rabinul din Apta, deși n-a condus în mod efectiv o grupă de hasidim, a constituit totuși figura cea mai de seamă a hasidismului din acea epocă.

Un contemporan al rabinului din Apta descrie impresia puternică pe care i-a făcut-o personalitatea rabinului. El era consecvent în părerile sale și cuvintele pe care le grăia erau pline de imensă sa competență și autoritate.

Nepotul său descrie astfel înfățișarea bunicii lui, rabinul din Apta, referindu-se la povestirile bătrînilor care l-au cunoscut: „Fața sa era radioasă ca a unui înger, vocea sa fermă, totuși dulce; cînd deschidea gura fiecare credincios îi dădea seama că înșăși divinitatea vorbește”.

Legende care s-au înfiripat în jurul personalității rabinului din Apta povestesc cu lux de amănunte puterea elocvenței sale.

Rabi Isahar Dov din Radziș, elevul rabinului din Apta mărturisește: „Am servit 120 de rabini sfîși, plîni de duhul lui Dumnezeu dar la niciunul dintre ei nu am observat o gură aurită cum am văzut la rabinul din Apta”.

Rabi Itzhac Meir, vizitînd odată pe rabinul din Apta se întoarse fermecat și spuse: N-am auzit nicodată în viață asemenea cuvinte înripate cum am auzit la rabinul din Apta. Chiar după trecerea multor ani învățătura sa vie și limpede îi rămîne în minte”.

Interpretările sale biblice și talmudice au fost adunate de către elevul său, rabi Isahar Beer din Radziș, în două volume „Torath Emet” tipărite în orașul Lemberg în anul 1854 și volumul „Ohev Israel”, tipărit la Jitomir, în 1863.

Cartea „Ohev Israel” a apărut în multe ediții și a devenit o lucrare clasică a hasidismului. Comentariile lui la Hagada de Pesah s-au păstrat în manuscris pînă în zilele noastre. Din multe sale însușiri sufletești trebuie menționată iubirea sa fără de margini de popor. Pe monumentul său funerar a fost dăltuit cuvîntul *Ohev Israel* (iubitor al poporului lui Israel) și acesta i-a rămas și numele său. Rabinul din Apta a decedat în anul 1825, în vîrstă de 77 ani.

După ce rabi Avraham Iehosua Heșel din Apta a părăsit Iașul, comunitatea a ales de asemenea un rabin hasidic și anume pe David Hachoen, din Zablato. Rabi David Hachoen a murit în anul 1848 și o sinagogă din orașul Iași poartă și azi numele rabinului.

O altă figură hasidică importantă în acea vreme a fost rabi Itzhac din Radziș (1741—1825), fiul lui rabi Ihiel Mechel din Zlatov, care a păstoria ca rabin hasidic în multe comunități evreiești, printre care și cele din Botoșani și Fălcițeni.

Venirea în România a lui rabi Israel din Rijn (1797—1851) deschide o nouă pagină în istoria hasidismului. Faîma și influența lui erau considerabile încă de pe vremea cînd păstorea la Rijn. De altfel rabi Israel vizita comunitatea evreilor din Iași în anul 1833, fiind oaspetele cunoscutului fruntaș hasidic din oraș, Michel Daniel.

Cunoscutul cercetător al hasidismului, Matiahua Icheziel Guttman aduce în cartea sa „Sefer Nemirov” amănunte interesante în această privință. El arată că mii de credincioși evrei din mai toate orașele și ținuturile moldovene au sosit la Iași pentru a participa la acest mare eveniment. Cronicile vremii relatează că un credincios a pierit în înghesuiala enormă care s-a produs.

Rabinii Haim Tiner, Avraham Ioșua Heșel și Israel din Rijn au fost cei mai de seamă dintre premergătorii hasidismului în România.

I. ALFASSI

CARNET

Vestigiul cel mai sacru

Așadar, acesta este! Așa arată! Zidul, Zidul de Apus, Zidul Plingerii, vestigiul cel mai sacru al iudaismului. Mă aflu în fața lui, îl privesc, pun mîna pe lespezile sale marelui, alb-cenușii, cu interstii înguste, îndesate cu petece de birite. Știu: fiecare petec e o inimă, o inimă ce s-a revărsat aici prea-plinul simțimentelor. Cîte generații s-au perindat aici, cîte rugă au fost înălțate spre cer de pe acest perimetru de pămînt stîncos, cîte lacrimi au picurat peste aceste lespezi alb-cenușii!

— Nu înțeleg atașamentul vostru fanatic față de acest zid, a spus odată un lord englez unei personalități evreiești. Porți și simplu nu înțeleg: la urma urmei nu e decît o ruină, o biată movilă de pîmînt...

— Da, Sir, o movilă, dar încearcă și d-ta să plîngi două mii de ani lîngă o movilă și vei vedea cît de atașat vei deveni de ea...

O ruină. Dar o ruină sfîntă, amintitoare a unui trecut sfînt, al unui lăcaș ce simbolizează cele mai elevate idealuri ale iudaismului. Cîte nu au văzut aceste pietre, cîte n-au avea de povestit dacă ar avea glas! Ah, dacă pietrele ar avea glas!...

Acest zid mărturisește forța credinței, eternitatea sa, este puntea care leagă trecutul de prezent și viitor. Aici s-au desfășurat episoadele cele mai dramatice ale existenței noastre și tot aici, spune tradiția, va începe să se depeze firul de aur al vremurilor mesianice. Al vremurilor întrevăzute cu mii de ani în urmă de profeții lui Israel, dar și de mințile cele mai nobile ale celorlalte popoare, vremuri în care săbiile vor fi prefăcute în pluguri, în care nici un om nu va mai ridica mîna împotriva semenului său, în care oamenii și noroadele vor trăi în pace și frățietate, neînturbate de ură, patimi sau războaie.

Căci sensul prim, esențial, al templului de pe muntele Moria acesta a fost: de a fi o casă a păcii și apropierii între oameni. Între toți oamenii, indiferent de limbă sau credință. Acesta a fost templul în viziunea ctitorului său, regele-îțelești și filozof, Solomon. Nu din semnele de departe a durat el acest lăcaș și nu din credința naivă că Domnul ar avea nevoie de el. Nu Celui etern, ci muritorilor le-a fost necesar templul. În remarcabila rugăciune-discurs rostită de regele-îțelești această idee este enunțată limpede, fără echivoc: „O, Doamne, spuse Solomon, Tu doar ai o casă eternă pe care ți-ai creat-o singur din cer, aer, pămînt și mare și pe care o stăpînești și o umpli cu duhul Tău. Cu toate acestea, am ridicat acest templu, pe care ți l-am consacrat, pentru ca din acest loc sfînt să-ți păzești copiii...”

Și tot Josephus Flavius, din care am citat mai sus, ne redă spiritul larg, umanist, de care a fost animat regele Solomon construind templul: „Dacă poporul va greși față de Tine și ca umare va fi pedepsit prin foamete, boli sau alte suferințe, ascultă-l cînd se va refugia în acest templu și te va implora să-l vezi, fă-l să simtă prezența Ta, îndură-te de el dară și mintuie-l de necazuri. Dar nu numai evreilor să le arăți bunătatea Ta, dacă ar cădea în greșală, ci și celor din afara granițelor, de oriunde ar veni ei, fie și din cele mai îndepărtate colțuri ale pămîntului și vor încerca să se apropie de Tine spre a-ți implora ajutorul, ascultă-le, o Doamne, ruga! Atunci va deveni limpede oricui că Tu ai voit și ai știut să înalți la noi acest templu și că nu nutrim ură sau dușmănie față de străini. Îngăduie tuturor să se bucure de apărarea Ta și să simtă marea Ta generozitate!”

În acest spirit a fost construit templul. El a fost construit nu de către David, care purtase războaie, ci de fiul său Slomo, care a știut să transpună filozofia sa pașnică în viața de fiecare zi. El nu numai că a trăit în bună înțelegere cu vecinii, dar s-a priceput să-și alăture la înfășurările sale. Și cît e de semnificativ amănuntul că la construirea templului a știut să dobindească sprijinul regelui Hiram al Tyrului care — ne spune cronica — i-a trimis lemn de cedru din Liban, precum și meșteșugari și artiști.

Da, sub acest cer înalt, în lumina acestui soare dogoritor, s-au consumat cele mai înălțătoare momente ale culturii și culturii ebraice. Pietrele acestea au văzut procesiunea triumfală a înșosirii templului — era în luna a șaptea, denumită Tișri în limba ebraică, Hyperbetea în cea macedoneană — au auzit corvile și imnurile levitilor, au asistat la exuberante manifestări de bucurie și ferveor a mulțimii. Fumul mirrodeniilor le-au învăluit și pe ele, mîna dulce pare a le fi îmbibat pentru veșnicie.

Destinul poporului de credincioși a fost și destinul templului, sau poate invers. În orice caz, nu i-a fost dat acestui lăcaș al păcii să se bucure prea multă vreme de pace, așa cum nu le-a fost dat nici altora care prețuiau într-alta pacea încet devenite pentru ei cea mai de preț urare, salutul obșnuit, în loc de „Bună dimineața” sau „Bună ziua”.

Toate nenorocirile, toate catastrofele care ne-au lovit, au lovit deopotrivă și templul. Nabucadnețar, crudul satrap babilonian, Antiohus Epiphanes, sîngerosul dictator helen, Vespasian și Titus, semetii împărați ai Romei — cu toții s-au năpustit asupra acestui sfînt lăcaș, care fusese construit ca un templu al spiritului, ca un templu al păcii.

Credincioșii și templul au fost cuprinși de vîlvătaie aceiași foc nimitor — al urii, ignoranței și violenței. Au fost cuprinși de vîlvătaie, au ars cu flăcări pînă la cer, dar nici credincioșii și nici templul nu au fost prefăcuți în scrum. Un zid a rămas — Zidul, Zidul de Apus, pe care-l privești acum, pe care pun mîna, pe care-l ocolești pentru a nu știu cîta oară, spre care voi reveni și miine, ca toată lumea de altfel. Focul a cruțat zidul, unul din zidurile templului. Și a cruțat o parte a credincioșilor. Spulberați de urgie, risipiți în toate vînturile, ei nu și-au uitat izvorul. Nu numai la ruinele Babilonului și nu numai o singură dată au plîns, reînnoind jurămîntul „De te voi uita Ierusalime...” Un mare om a spus că un popor înzestrat cu o asemenea memorie nu poate fi nimicit și toată istoria noastră nu face decît să confirme acest adevăr. Nu, templul nu a fost uitat, după cum nu au fost uitate idealurile pe care le întruieștează. Întregul potențial de adorație, de venerație cu care-l înconjurau credincioșii a fost transferat asupra acestui zid. El a devenit polul magnetic al unui popor împrăștiat în întreaga lume, epicentrul său moral. Din toate zările și în toate veacurile au venit spre el cei ce nu încetaseră o clipă să fie ceea ce fuseseră părinții și părinții părinților lor.

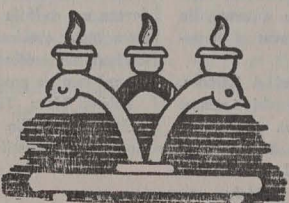
Nesfîrșită e cohorta acestor pelerini ai veacurilor. Rabini erudiți și bărbăți fără multă știință de carte, poezii și vizători și mărunți negustori din ghetourile Europei, tineri exaltați și bătrîni aflați la asfințitul vieții, bogătași semeți și cerșetori în zărente — cine nu a făcut parte din cohorta nesfîrșită a pelerinilor? Înfruntînd mii de primejdii, pe mișcătoarele cărări ale mărilor și oceanelor sau pe drumurile cu nimic mai sigure ale deșertului, plecați din marile orașe ale Europei sau din sîrăcicioasele aglomerări asiatice, abia trăgînd și suflînd, ajungeau după săptămîni și luni de prigoană la ținta mult visată și se prăbușeau într-o patetică îmbrățișare peste aceste pietre sfinte.

Vasta piață din jur e o imensă sinagogă sub cerul liber. Sub cerul acesta albastru-albastru pe care l-au privit strămoșii, cerul către care s-au înălțat rugile lui Solomon, ale preoților și levitilor, rugile unui lung șir de generații. 24 de ore din 24 răsună aici psalmii lui David. 24 de ore din 24 credincioșii vin să se reculeagă în preajma zidului. Se află aici rabini-savanți și basidimi transfigurați de patosul credinței lor simple, dar ardente, cabalistii exaltați. Dar cine nu se află aici?

Zidul. Zidul de Apus, Zidul Plingerilor. Vestigiul unui trecut milenar, mărturia de piatră a unui mare adevăr istoric, făgăduiala unei și mai mari împliniri viitoare.

Și iată-mă aici, în fața lui. Îl privesc, pun mîna pe el. Privesc fețele oamenilor din jur. Pe multe dintre ele citesc ferveoră religioasă. Sint, fără nici o îndoială, cei mai transfigurați, cei mai înfiorați. Dar și ceilalți sînt departe de a fi indiferenți. Căci fiecare în alt fel, Zidul îi transmite același turburător mesaj peste veacuri.

VICTOR RUSU

Noi conduceri de comunități

CIMPULUNG MOLDOVENESC

De curînd a fost reorganizat comitetul de conducere al comunității evreiești mozaice din orașul Cimpulung Moldovenesc în următoarea alcătuire: Carol Kloppe, președinte; Fișel Fuchs, și Isac Gartenlaub, consilieri; Rafael Abramovici, cenzor.

PLOIEȘTI

Lupu Filip, președinte; Iancu Grunberg, vice-președinte; Noeh Schwartz, consilier.

RĂDAUȚI

Iacob Camil, președinte; dr. Norbert Raftaleșcu, vice-președinte; dr. Wilhelm Wolitzer, consilier.

Masă tradițională

O atmosferă înălțătoare a domnit la Saloș Seuda, tradiționala masă din seara de Sabat, oferită la sinagoga „A. B. Zisu” din București de către scriitorul I. Peltz, enoriaș al acestui sfînt lăcaș. Masa a fost oferită cu prilejul restabilirii sale după o intervenție chirurgicală. Au luat parte E. Minența Sa d. Șef-rabin dr. Moses Rosen; Emil Sechter, secretar general al F.C.E.M.; Daniel Segal, președintele Comunității evreilor mozaici din București; enoriași ai sinagogii.

Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen a rostit Divrei Tora, înțelepte comentarii la pericopa săptămîinii. Făcîndu-se interpretul simțimentelor tuturor, domnia sa a adresat sincere felicitări și i-a urat ani mulți de viață și sănătate distinsului sîrbătorit.

Aniversări

Natan Margulies

Natan Margulies, din conducerea comunității din Constanța, a împlinit 60 de ani. Pe vremuri, se ocupa cu vinzarea de cărți, dar atras în mod deosebit de conștiința lor, a devenit un bun cîșcător al legilor și tradițiilor noastre. Deși bolnav, a acceptat să îndeplinească funcția de casier și gestionar al comunității. Își îndeplinește atribuțiile cu punctualitate exemplară, fiind primul care sosește și ultimul care pleacă de la comunitate.

Cînd sosesc mult așteptatele numere ale revistei noastre din capitală, pentru ridicarea exemplarelor enoriașii vin de dimineață pînă seara tîrziu, fiecare după posibilități. Natan Margulies îi așteaptă pe toți, bucurîndu-se că poate fi de folos obștei, fiecareia dintre membrii ei.

Consemnînd această aniversare de 60 de ani, îi adresăm tradiționalul salut: *Ad mea veesim!*

Bar Mitzza la Iași

La sinagoga Kantarski din Iași a avut loc ceremonia majoratului religios (Bar Mitzva) a lui Jack Haimovici, cursant la Talmud Tora.

Rugăciunea de dimineață a fost oficiată de sîrbătorit, dovîndînd o bună cunoaștere a practicilor religioase.

Într-o scurtă alocuțiune, d. dr. Simon Cauffman, președintele comunității ieșene, a felicitat pe sîrbătorit, părinții acestuia, precum și pe d. rabin Solomon Dauber, conducătorul cursului de Talmud Tora din localitate.

Dr. Hendrik Van Dam

La Düsseldorf a încetat din viață dr. Hendrik George van Dam, personalitate proeminentă a obștei evreiești din R. F. Germania. Numele său este indisolubil legat de refacerea vieții comunității din această țară după prăpădul nazist.

S-a născut la 8 noiembrie 1906, la Berlin, în casa unor cîrturari de veche tradiție. A studiat științele juridice la München și Heidelberg, după care a început să practice avocatura. Coincidența fericită a făcut să se afle în Elveția la înscăunarea în Germania a nazismului. Din primul ceas, dr. Van Dam a desăfășurat, la început în această țară iar mai tîrziu în Anglia, o susținută acțiune de alertare a opiniei publice internaționale asupra pericolului mortal nazist. Această activitate a dus-o cu energie pe toată durata războiului, pînă la nimicirea celui de-al treilea Reich.

În mai 1945, dr. Van Dam revine în Germania Occidentală începîndu-și greaua muncă de ajutorare a puținilor supravieștitori ai lagărelor fasciste și de reorganizare a vieții comunitare evreiești. S-a aflat tot timpul în miezul evenimentelor, contribuind din plin la soluționarea grelelor probleme ce s-au pus în acest context.

De mai mulți ani a deținut funcția de răspundere de secretar general al Uniunii comunităților evreiești din R. F. Germania. Ziarist priceput, și-a asumat și răspunderea conducerii nemijlocite a ziarului „Allgemeine jüdische Wochenzeitung”, care apare la Düsseldorf. A făcut, de asemenea, parte din conducerea Congresului Mondial Evreiesc.

Dispariția dr.-ului Hendrik George van Dam reprezintă o grea pierdere pentru obștea evreiască din R. F. Germania.

În numele Federației Comunităților Evreiești Mozaice din România cit și în numele d-sale personal Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen a adresat o telegramă de condoleanțe conducerii obștei și familiei dispărutului.

Ladislau Dunajecz

La Timișoara a încetat recent din viață Ladislau Dunajecz, distins intelectual și enoriaș fidel al comunității evreiești mozaice din acest oraș.

Născut la Arad în anul 1922, Ladislau Dunajecz a studiat, în anii războiului, la liceul evreiesc din Timișoara iar după război la Facultatea de istorie din București. A funcționat mulți ani ca profesor la școala generală din comuna Satchinez, județul Timiș. Paralel cu activitatea didactică a desăfășurat o susținută activitate publicistică, domeniu către care simțea chemare. A publicat desori articole și studii cu caracter istoric și în revista noastră.

A fost un enoriaș devotat al templului Fabric din Timișoara, de unde nu lipsea în zilele de sîrbătorare.

Numeroși coreligionari, rude și prieteni, l-au condus pe ultimul drum. Dl. prim-rabin dr. Ernest Neumann a rostit elogiiu funebru.

DECESE

În perioada 11—25 aprilie 1973, în cîmîntele Comunității evreilor din București au fost înbătate următoarele persoane:

Docteur Haia (76 ani), Str. Drumul Sării 23; Vianu Arthur (85), N. Bălcescu 33; Beldner Marcel (77), Planteilor 13; Ițescu Max (70), Logof. Tăut 20; Iarhi Menachem (77), 30 Decembrie 13; Coteșteanu Feiga (80), Daniel Berceanu 31; Lerner Sura (60), Labirint 110; Neuburg Leopold (81), Boteanu 3 A; Strul Aron Ițic (76), T. Maiorescu 55; Colh Golda (64), Labirint 64; Heller Clara (84), Vigoniei 2; Lupu Avram (72), Cosmonașilor 9; Belfert Iancu (68), Energiei 1; Meissner Rubin (72), Calea Victoriei 100; Marcovici Marcu (74), B-dul Republicii 154; Manolescu Sofia (94), Despot Vodă 9; Kellerman Mina (80), Vulturii 51; Camilewski Mina (84), Toamei 57; Ițic Moise (76), Negoii 11; Goldenberg Haim Ițic (70), Al. Coteșcu 13; Levensohn David Aizic (73), Al. Moruzii 76 A; Banel Riva Ceibu (76), Titus 8; Segal Herman (72), Sf. Apostoli 60; Livadaru Mihail (70), D. Cantemir 92; Ianculovici Luiza (68), Rahovei 23; Haim Rifca Leia (88), str. Sf. Ilie 2; Schneider Arnold (53), Dudești 52; Șfartz Peisah (61), Labirint 17;

Meșteșugari și neguțatori evrei în Bucureștii de altădată

Din documentele publicate de istorici ca și din cele inedite aflătoare în arhive, aflăm date interesante despre meșteșugari și neguțatori evrei în Bucureștii de altă dată. Din cercetările noastre de pînă acum am găsit următoarele mărturii privind activitatea lor.

BARBIERI, STICLARI, POVARNAGII

Primul meseriaș evreu de care avem cunoștință certă la București este doftorul (bărbierul) Marcu, al cărui fiu, după cum vom vedea mai jos se ocupa cu comerțul de pește: „Adică eu juțin Isac Ovreiu feciorul doftorului Marcu dat-am zăpislă meu la mina dumneai stolniciei Zoiții Crețulescu pentru cum (să) știe că mi-au dat dumneai loc de casă pe moșia dumneai în Hanul lui Manole în carele cu pește: însă în lung — stinjeni nouă și jumătate și în curmezis — stinjeni două și jumătate și mi-au fost tocmela cu dum(neai) de a mea bună voie, numai chiria locului după cum scrie stinjenul pe an: (aleri) unsprezece noi și să aibă a-i da acești bani de două ori într-un an: să aibă a-i da la (fin) (ul) Gheorghe — 1 (a) (eri) 5 poli la (s) (fin) (ul) Dimitrie iar 5 poli noi. Și pentru credință mi-am pus iscălitura ca să-i crează. 1 aprilie 1734.”¹

Alt meșter pe care îl găsim acolo e un sticlăr pe nume Iosif, care la 1 iunie 1743 ia cu embatic de la Manolache Lambrino un loc de casă, la poarta din jos a curții Domnești-Vechi pe Calea Moșilor:

„Adică en Iosif Sticlărlui, feciorul lui Dalil (Daniel) oveaiul dămprenă cu fămeia mea, Istera, dat-am zăpislă nostră la mână dumnealui Manolache biv vel ban, și a mării salii Domnii Bălăuți, ca să fie dă bună credință, precum să să știe că ne-au dat un loc dă casă la Porta domnească dăn jos, însă cu chirie pînă an câte talere 8, și noi să avem a ne face casă pînă acest loc se l-am tocmit cu această chirie, să stăpănim noi, și copii noștri, cari Dumnezău ne-i va dărui, și neam dă neamul nostru: însă leamnele, iar pămîntului să dăm chirie cum răspunde mai sus. Și căt pentru mai adevărată credință, ne-am iscălit și am pus degetele mai jos, ca să să crează.” Urmează două semnături cu caractere ebraice.

Același sticlăr este pomenit într-un document din 1749 unde apare ca vecin al boiangiului Gheorghită. La fel un document din 1767 ne arată că meșterul nostru avea atelierul în același loc, avînd de data aceasta ca vecini pe: Pilat-ovreiu, Hristea grecul plăcintă, negustorul Haivas și bărbierul Ilie. După un deceniu, respectiv la 1777, îl găsim trecut în socotelile bisericii Domnița Bălășca, care i-a plătit 21 taleri pentru „sticlele, ocbirile, cercevele, plata oveiului sticlăre ca au pus sticle sus la turn și jos în biserică.”²

Alt meșteșugar care a lucrat concomitent cu Iosif același meserie, în București, a fost Idol (Idel) sticlăru. Aceasta ne-o spune un catastif din 1752 publicat de Ion Ionașcu. Numitul locuia pe locul viei domnești de lângă Curte (spre Dudești), în vecinătatea lui Radu vîfat de Iemnari, Ion birneuc și Gheorghe staroste de bărbieri. Se pare că și meșterii postăvari Marcu, Cazan (Hasan) și Dănilă care locuiau în mahalaua Hagiului, au fost evrei. De asemenea sînt menționați în registru, printre alții — care locuiau în mahalaua Lipcanilor (Lipsanilor?) — negustorul David lipscanu iar în mahalaua Olarilor Iancu birneuc.³

În fondul de documente al Mitropoliei Țării Românești se află un manuscris din 1793 care conține: „Socoteala de ferestrele ce au lucrat Cive (Chiva) oveiu la Mitropolia ot Tirgoviste după însemnarea sfinții sale economul Climent”. Documentul poartă și semnătura lui Filaret, mitropolit al Ungrovlahiei. După toate probabilitățile, meșterul sticlăr pare să fi fost bucureștean și trimis în vechea capitală a țării ca să execute diferite lucrări la mitropolia de acolo.⁴

În legătură cu guvernile evreilor bucureșteni din secolul al XVIII-lea, avem două informații. Despre una am vorbit și în altă parte („Revista cultului mozaic” nr. 274), unde am arătat că pentru 270 taleri, starostele Pilat a vîndut la 24 octombrie 1753 lui Scarlat biv vel șțitar din Buzău o povarnă cu locul ei pe care a avut-o în mahalaua Brezoianului. Altă povarnă o avea numitul în jurul anului 1790 dar nu știm unde a fost situată și nici alte amănunte nu avem despre aceasta.

Un document din 4 iulie 1785 ne vorbește de o povarnă pe care a avut-o aproape de Curtea domnească Leibu-ovreiu în tovărășie cu Ioniță căpitanu, pentru care plătesc embatic cîte 15 taleri pe an.

CROITORI, BIJUTIERI, ARGINTARI, CUIUNGII

Se știe că meseriile legate de ac, în special croitoria, au fost întotdeauna îmbrășate de evrei. Documentele vremii consemnează prezența acestor meșteșugari la București în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea. Astfel, la 1793, printre negustorii și meseriașii care

locuiau în mahalaua Rasvanului găsim și doi croitori, anume Iancu și Herșcu. Numărul croitorilor evrei pare să fi fost destul de mare în acea perioadă. Este bine cunoscută și activitatea în Țările Românești a bijuteriilor, argintarilor (cuiungilor), gravorilor și almarilor evrei, care au creat deseori lucrări de valoare artistică. Măiestria acestor meșteșugari talentați a fost apreciată de istorici, printre care N. Iorga și C. Zane. În multe cazuri, meseriile fiind înrudite, ele erau practicate de unul și același meșteșugar destoinic. Existența acestor meșteșugari în Moldova a fost consemnată în documente începînd din deceniul IV din secolul al XVIII-lea, pe cînd pentru Țara Românească informațiile pe care le avem pînă în prezent sînt abia din ultimul deceniu al secolului.

Printre giuvaergii care lucrau pe atunci în capitala Țării Românești era și priceputul Fliezer, pe care Alexandru Moruzi (1793—1796 și 1799—1801) îl face la 7 iunie 1793 șeful breslei (giuvaergiu-bașa). Reproducăm documentul care era de fapt statutul în care sînt prevăzute și condițiile în care lucrau, în acea perioadă, mai toți meseriașii evrei: „După cum toate alte rețeturi își au întocmită orenduială lor cu staroste, cu proestoi științi, cari sînt datorți a răspunde la orice pricină se întîmplă între lucrătorii aceiași meșteșug, cu cale și de trebuință am găsit Domnia Mea, ca și giuvaergii să-i aibă orenduială și întocmirea cea cuvințioasă, ca unui meșteșug mai scump decît altele. Drept: aceia am făcut Domnia Mea Giuvaergiu bașa pe Eliazar, ca pe unul ce are știința deplină a acestui meșteșug, carele să aibă a pune pe toți la nizamul cel cuvințios, spre a fi adică toți căți metabierisesc acest meșteșug cunoscuți, științi de dînsul, ca unul ce el are a da seamă pentru orice înșelăciune, pagubă, stricare de lucru, sau veri-ce curșar s'ar întîmpla a face vre-unul din giuvaergii; cum și pricinile ce vor ave unul cu altul din giuvaergii pentru dă meșteșugul lor, sau pentru necenii și călți să le caute Giuvaergiu-bașa cu unul—doi din frunții acestui rușet, făcînd longhe și fiind cutia lor după obicei, precum și la alte rușeturi, avendu-și Giuvaergiu-bașa orenduială și cîntea lui între toți giuvaergii. Pentru care poruncim Domnia Mea tuturor giuvaergiiilor să aștei a cunosce pe mai sus numitul de Giuvaergiu-bașa, căruia să-i dați ascultare la orenduielele meșteșugului. Așijderea poruncim Domnia Mea și zăpizilor Bucureștilor, să păzîți orenduială și obiceiurile lor.”⁵

O mărturie prețioasă privind activitatea și măiestria lui Eliazar găsim în volumele de „Documente din secolele al XVI-lea — XIX-lea privitoare la familia Mano”. E vorba acolo de socotelile dintre Smaranda Crețulescu și fratele ei, vornicul Mihalachi Manu, din care reiese că o parte din bijuteriile care i-au aparținut au fost lucrate de meșterul nostru: „...Bani primii de la vînzarea giuvaergiecelor mele, adică: un inel de diamant cu o singură piatră, care la foaia de zestre a fost prețuit cu lei 170, vîndut prin Eleazar Samdănoiu, cap al giuvaergiiilor, la 12 iulie 1803. Un alt inel de diamant cu 11 mici diamante împrejur, care în foaia de zestre a fost prețuit cu lei 250...”⁶

În același perioadă mai întîlnim la București un argintar care era și cuiungiu, adică făcea sigilii. E vorba de Avram-ovreiu argintar, din țara leșească și care avea atelierul în Sfîntul Gheorghe-vechi unde își „lucra meșteșugul fără nici o defăimare”. Alt argintar, pe care documentele ni-l arată ca un meșteșugar cîstigat era Haim-ovreiu.

Dintre evrei care au lucrat ca ceapăzări în București la sfîrșitul secolului al XVIII-lea nu avem — cel puțin deocamdată — decît scurte informații. Unul dintre aceștia a fost Isac-ovreiu, care fiind apreciat ca bun meseriaș ceapăzăr și în urma unui raport al lui Răducan Rosetti biv vel Post, Alexandru Moruzi îl scutește, la 29 august 1794, de dajdie. Al doilea meșteșugar era Samoil-ovreiu, pe care îl întîlnim în documentele din jurul anului 1800.⁷ Printre legătorii de cărți găsim pe Șarșu (Esaiahu, Șaie)-ovreiu care fiind bun meșter a ajuns să lege cărțile și condeiele de la curtea și vistiria lui Constantin Hangerliu (1797—1799). „Aretîndu-se cu meșteșug și cu silință la trebă Domnească” și apreciîndu-i măiestria, voevodul îl scutește prin cartea sa din 13 octombrie 1798 de toate dările.

NEGUȚATORI VREDNICI

În afară de informațiile privind meșteșugarii am găsit consemnate în diferite documente din perioada de care ne ocupăm mărturii prețioase despre neguțatorii evrei din capitală. Din materiale reiese că au fost prezenți începînd din prima jumătate a secolului al XVIII-lea în micul comerț, băuturi, lipscănie, pescărie, măcelării și altele. Îi întîlnim astfel în următoarele împrejurări.

La 20 martie 1724 popăneasa Despa, nora marelui vistir Cărtsea Popescu-Ghidul, vinde pentru 300 taleri vechi fostului staroste, Șerban cinci prăvălii situate în mahalaua bisericii

grecilor, pe ulița ce merge la Curtea Domnească. Prăvăliile sînt situate lângă „casa Sorii (Sara) oveaicii pînă în ulița Brădeanului”. Altă negustorie pe care o întîlnim la 1726 era „Luteja (Ita) oveica”. N-am putut stabili unde își avea prăvălia, dar știm că se împrumuta cu bani pentru a-și putea duce comerțul. Aceasta ne-o spune diata (Testamentul) lui Iordache, feciorul lui Ion Botezat, unde este trecută printre datornicii numitului cu 100 taleri.

La 1 iunie 1728, un oarecare Stoica se învoiește cu egumenul mănăstirii Sf. Gheorghe ca să plătească pe an 15 taleri vechi pentru o prăvălie, dîndu-i următorul zăpis: „...eu Stoica dat-am zăpislă mieu la mână părintelui

egumenului ot Gbiorgbie ca să fie de bună credință, precum să să știe că, cumpărînd eu Stoica o prăvălie, numai leamnele, care prăvălie iaste pe locul mănăstirii lui sventie Gbiorgbie, care prăvălie au ținut-o mai înainte Leul (Leiba) oveiul...⁸ La 1749 întîlnim iarăși o femeie care avea prăvălie lângă poarta de jos a Curții Domnești vechi, pe Calea Moșilor. Aceasta o aflăm dintr-un zăpis semnat la 23 octombrie de către Hristea-băcanul, care luase trei prăvălii de la domnița Bălășa Brăncoveanu, situate „lângă Zerdă (Zelda) oveica”.⁹ La 21 mai 1762, Șerban Stoenscu și Nicolae preutul dau zăpis Safet și fratelui ei Constantin, feciorii lui Anastasie Zlataru. Aceștia au un loc la hanul lui Șerban Vodă, pe care are o casă cu chirie Solomon-ovreiu. Numiții au luat locul cu 60 taleri pe an ca să facă acolo prăvălie iar „în urma lor să plătească chirie cine va rămînea stăpînul lipscăniei”.¹⁰

La 25 septembrie 1763 Maria, fata logofătului Mihai din Tirgoviste, soția răposatului căpitan Vasile din mahalaua Răzvanului, donează Mitropoliei o prăvălie ce o avea pe locul mănăstirii Radu Vodă: „ce iaste fața ei la ulița podului ce merge drept spre Sventii Gheorgbie cel Vechi”. Prăvălia era situată „între cea a bisericii răposatului Udrican sluger, den sus, iar den jos iaste între Hârșcu (u) oveiul...”¹¹

Înainte de 1774 un anume Iancu-ovreiu avea prăvălie pe locul Mitropoliei, mai sus de pușcărie, pentru care plătea anual cîte 18 taleri și 90 bani. Aceasta ne-o spune un document înedit care se află în păstrarea Arhivelor statului din București. Printre documentele găsite aici mai dăm de unul care ne arată că acolo aveau prăvălii: Marcu-ovreiu, care plătea embatic 8 taleri pe an, 25 taleri plătea Pilat-ovreiu pentru un „loșor din dosul pîinii ot Radivoce (s) i cu puțin loc alăturea”. Tot aici avea „un loșor Moisi ovei alături cu prăvălia lui Burche”.¹²

În ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea femeia Șeina (Șeindla) din familie de evrei spanioli avea prăvălie pe strada Lipșcani. Prin „înserisul ot leat 1794 către Avram și Haim fratele Șeini și soerului ei pentru acea prăvălie și casă din Lipscani” numita le lasă moștenire, imobilul cu condiția să-l ia în stăpînire după moartea ei.¹³

Un „Iancu-ovreiu” este pomenit într-un document din iulie 1800. Numitul avea, după 1780, o casă (desigur prăvălie) în apropiere

de biserica Stelii lângă „pereții Florii femeii (i) și pe lângă pereții unui băcan grec”. Din lectura atentă a documentului reiese că printre mahalagii care locuiau acolo erau și evrei.¹⁴

PRĂVĂLII, BOLTI, PIVNITE, COMERT CU BĂUTURI

Într-o „însemnare” din 1738 se enumeră prăvăliile ocupate de diferiți meșteșugari și neguțatori, situate pe locul vornicului Bălăceanu și ale cămărașului Hasan „ce iaste în fața podului care merge la Hanul lui Sărbănu Vodă”. Printre mulțimea de embaticari care locuiau aici se afla și o „Casă a (u) nni ovei cu prăvălie la mîlă; are și o pîiniță invălișul ca un bordei de pămînt. Locu iaste cuprins mulți pînă în pîinița dă piatră a doamnei cei bătrîni”.¹⁵ Alt document ne arată că pe la 1745 Leita-ovreica avea „pîinița de zid cu casă deasupra”, zidită pe locul mitropoliei „din susul pușcăriei pe ulița ce merge spre Bărăție”. Ea susținea că pentru această construcție a cheltuit „aproape de cinci pungi de bani”.¹⁶ Un Ilie-ovreiu, originar din țara leșească se judecă cu Mircea „vataf de butari și ceata lui” pentru că i-au spart o bute de 117 vedre cu rachiu în timp ce o băgau în pivniță. Pricina a ajuns la Mihail Const. Șușu Voevod. În urma raportului Agiei aceste poruncește, la 20 decembrie 1791, postelnicului Iordache Șușu „să apuce pe butari ca să facă împlinire (să-l despăgubească), cu 200 taleri”.¹⁷

În această perioadă întîlnim neguțatorii evrei și în piețele bucureștene. Am arătat la începutul acestui articol că jupănul Isac-ovreiu, feciorul doftorului Marcu, luase la 1734 o casă de la Zoița Crețulescu în „Hanul lui Manole în carele cu pește” pentru a-și face acolo comerțul. În afară de negotul cu pește găsim acolo evrei care se ocupau și cu măcelăria. Așa, de pildă, documentul din 3 februarie 1764 pomeneste numele lui Sorica (Sura, Surica) ca avînd prăvălie, desigur măcelărie, între alții negustorii din piață: „...măsurînd noi acum au ieșit stinjeni 16 tocmăi din piatră pînă în marginea podului uliței ce merge la scaunele de carne și am pus altă piatră nouă în capul talpii prăvălii cei de margine a logofătului Constantin Burche, unde sade Sorica-ovreica...”¹⁸ De asemenea, mai multe documente din anul 1782 ne vorbesc de un măcelar Hers, care își cumpărase, în urmă, o prăvălie de la Toma Mărgelaru pentru desfacerea cărnii.

MANAȘCU COTTER

¹ Muzeul de Istorie a orașului București nr. 74394.

² Vezi Emil și Ion Virtosu „Așezămintele Brăncovești” din Buc. 1938, pag. 72, 118, 128—129. George Potra Documente privitoare la istoria orașului București, Editura Academiei 1961, pag. 399—400.

³ Vezi „Aspecte demografice și sociale din București la 1752” în Revista arhivelor 2/1959 pag. 117—145.

⁴ Arhivele Statului București, Cop. ms. 143, f. 195v.

⁵ V. A. Ureche, Istoria românilor vol. VI, București, 1891, pag. 700—701.

⁶ Nr. 220, pag. 380, 383.

⁷ V. A. Ureche op. cit., p. 621—622, XI, București, 1891, pag. 700—701.

⁸ Nr. 220, pag. 380, 383.

⁹ E. și I. Virtosu, op. cit. p. 83.

¹⁰ Ioan C. Filitti, Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino Doc. 474, pag. 155.

¹¹ Potra, op. cit. Nr. 363.

¹² Arhivele Statului București orig. CCLIII/11 cop. ms. 159, f. 62—62v.

¹³ Ibidem, Fondul Înaltul Divan, Ms. 960 act. 74 f. 187—188.

¹⁴ G. Potra, op. cit. nr. 509.

¹⁵ Ibidem nr. 260.

¹⁶ Arhivele Statului Buc. Fond Mitropolia Țării Românești orig. CCXIII/1, cop. ms. 131, f. 239—239v. CCXIII/2.

¹⁷ Vezi Ureche, op. cit. IV, 172—173.

¹⁸ Arh. Stat. Buc., cop. ms. 131, f. 120v—122v.

La un centru de distribuire a alimentelor rituale de Pesah.

Pesah 5733 — Acord final ★ Pesah 5733 — Acord final ★ Pesah 5733

(Urmaso din pag. 1-a)

află fie și un singur credincios, nu a dus lipsă de aceste alimente strict necesare zilelor de Pesah. În toată țara au fost distribuite peste 200 tone de azimă, făină de azimă, precum și cantitățile de vin ritual necesar pentru cele patru cupe tradiționale de Seder.

BUCURIA SĂRBĂTORII SĂ FIE A TĂTĂROR!

„Pesah-ul să pătrundă în casa fiecărui credincios, nici măcar unul singur să nu fie lipsit de bucuria sărbătorii!” Acest îndemn generos al păstorului nostru spiritual a însoțit și în acest an activitatea Federației și a comunităților. Cu un simțământ de înaltă satisfacție putem consemna aici că acest gând frumos a devenit realitate. Grija obștei s-a îndreptat înainte de toate către bătrânii ei, către cei bolnavi, lipsiți de capacitate de muncă, i-a avut în vedere pe cei ce și-au pierdut sănătatea și forța de activitate în lagărele și închisorile fasciste. Aceștia li s-a distribuit, în cadrul programului de asistență desigur în colaborare cu „Joint”-ul ajutoare substanțiale în bani și alimente de Pesah. Pe lângă cei 9.000 asistați permanent, un ajutor special de Pesah (numerar și alimente) a fost acordat unui număr suplimentar de 2.200 persoane din toată țara.

Cantinele comunităților (București, Iași, Dorohoi, Botoșani, Galați, Cluj, Arad, Timișoara, Oradea) s-au pregătit și ele în mod special de Pesah. Concomitent cu pregătirea rituală (Kashen) efectuată sub supraveghere strictă a unui rabin sau deservent de cult, cantinele-restaurant au luat măsuri spre a organiza Sedere colective, în primele două seri, pentru acei dintre coreligionarii care nu au posibilitatea să le prăznuască acasă. Astfel de Sedere au fost organizate de către comunitățile din Roman și Baia-Mare, unde în cursul anului nu funcționează cantine.

Pentru enoriașii comunității din București, osebit de restaurantul din strada Popa Soare, unde iau zilnic masa peste 800 persoane, au fost organizate Sedere și cantine, pe durata celor opt zile ale sărbătorii, în incinta Federației și a templului coral. În total, un număr de peste 3.500 persoane au prăznuit Sederul și au luat masa la restaurantele și cantinele comunităților.

Pachete cu azimă și alte alimente rituale au fost trimise credincioșilor din spitale, de la casele de bătrâni din întreaga țară etc. Prilej de puternică emoție și curată bucurie a fost prăznuirea Pesah-ului la căminele de bătrâni ale obștei — patru la București și cîte unul la Dorohoi și Arad. Acesta din urmă a fost deschis în ultimul an, fiind, ca și celelalte, cu adevărat un cămin primitiv, luminos, pentru pensionari.

UN PROLOG EMOȚIONANT

De peste două decenii, pentru enoriașii din București prima rînduină a primăverii, prologul Pesah-ului îl constituie Sederul cursurilor de la Talmud Tora. Această frumoasă tradiție — introdusă de d. Șef rabin — nu s-a desmișcat nici în acest an. Cu o seară mai devreme, duminică 15 aprilie a.c., la Sinagoga Mare, a avut loc Sederul celor mai tineri membri ai obștei.

A fost un Seder și totodată un examen, pe care l-au trecut cu emoție și cu succes deplin atât învățăceii cît și învățătorii lor, me-lamdimii Segal și Benjion Sechter. De la binecuvîntarea luminărilor, *A labma anya* și pînă la *Had Gadia*, cursanții au oficiat întreg ceremonialul, vădînd bune cunoștințe. Pentru toate acestea învățăceii și maeștrii au fost felicitați de către Eminența Sa. Felicitații deosebite au fost adresate corului, dirijat de către maestrul A. Schwartz.

AMINTIREA VIE A EROILOR ȘI MARTIRILOR

Și iată-ne iar în templul coral, în seara de Erev Pesah. Luni 16 aprilie, orele 18. Lumina candelabrelor și a neamărilor tuburi de neon scaldă totul într-o lumină intensă, transparentă. Rugăciunea de Minha a luat sfîrșit.

De altar se apropie Eminența Sa, încadrat de ceilalți conducători ai obștei. Într-o tăcere impresionantă chivotul sfînt, unde se păstrează sururile Torei, este deschis. Toată lumea e în picioare. Cu glasul înecat de emoție d. Șef rabin rostește rugăciunea, întru slava veșnică a eroicilor luptători ai ghetoului din Varșovia, în memoria milioanei de luptători și martiri pieriți *Al Kiduș Hașem*, în anii războiului și a prigoanei naziste.

Amvonul e ocupat apoi de corul dirijat de maestrul Haim Schwartzman. Cutremurător răsună în această seară a aducerilor aminte cîntecul-chemare al lui Ghebirtig, poetul asasinat de nazisti „*Es bent!*” Tirgușorul nostru arde! E cuprins de flăcări...”

Cuvintele, sunetele, pe nu cîntate, ci smulse din suflul solistei Brîndușa Leibovici. În ochii multora dintre cei de față zăresc lacrimi. Tot

atit de zguduitor e și momentul următor, cînd răsună în sfîntul lăcaș *Marșul partizanilor evrei*: „*Zug nișt keinmul az di gheist dem letten ueig!*”.

Să nu spui că pășești pe cel din urmă drum, Albatrușul cer întîlnec e pentru noi, acum Slăvitul ceas suna-sa înă într-o zi Și-n bubiul de tobe vom cînta: Sîntem aci!

E ultimul cîntec, ultima speranță cu care au trăit, au luptat și au pierit eroii și martirii noștri, în ghetoul Varșoviei, în lagărele naziste ale morții, în nenunțările ghetouri, în toate locurile de suplici, indiferent care le-a fost numele.

În această atmosferă își rostește Eminența Sa d. Șef rabin predica dedicată azi eroilor și martirilor. Cuvintele sînt sorbite cu nesat, ele pătrund adînc în inimi. Și atunci cînd încheie rostind rugăciunea de Kadis, întru slava lui Dumnezeu și a eroilor căzuți *Al Kiduș Hașem*, fiecare cuvînt este repetat de toți cei de față, într-un recitativ zguduitor, de neuit.

În mod simbolic, solemnitatea consacrată împlinirii a 50 de ani de la răscolul ghetoului de la Varșovia s-a încheiat cu cîntecul: „*Aniș maamin*, Cred cu o credință desăvîrșită”. Căci ce altceva decît o supremă expresie a credinței noastre străvechi în libertate, în valori inalienabile ale spiritului uman a fost lupta ghetoului lupta și sacrificiile fără număr ale poporului nostru în anii nazismului?

PELERINAJ SĂRBĂTORESC

Același admirabil cor întonează cu multă simțire cîteva din cîntecule inspirate de Hagada, de cronica ieșirii din robia faraonului. Cuvintele sînt vechi de mii de ani, dar în seara aceasta ele au cîmpăt o nouă tinerețe. Bucuria sărbătorii răsună în fiecare melodie, bucurie sărbătorească se răspîndește în jur, în sufletele celor prezenți. Da, drumul a fost lung și greu, presărat cu nenunțate jertfe, dar iată, am ajuns la liman — azi e Pesah, prăznuim sărbătoarea libertății, cuvîne-se deci să fim veseli...

D. Daniel Segal, președintele Comunității Evreilor mozaică din București dă citire Mesa-jului de Pesah 5733, adresat de Eminența Sa d. Șef-rabin dr. Moses Rosen credincioșilor mozaici din țară.

Serviciul divin a luat sfîrșit în această atmosferă de elevație și curată bucurie. Și în vreme ce credincioșii se îndreptau spre casele lor spre a începe, în mijlocul familiei, oficierea Sederului, Eminența Sa, d-na Rosen, ceilalți conducători ai Federației au oficiat un serviciu *sui-generis* după părerea noastră tot atît de sacru ca și cel ce tocmai se încheiase. Însotindu-l, mi-am zis că el reprezintă poate echivalentul de azi al pelerinajului pe care, pe vremea cînd templul sfînt din Ierusalim mai exista, marea preot și credincioșii îl făceau de Pesah și încă în două împrejurări ale anului.

Eminența Sa și celelalte persoane ce-l însoțeau au ieșit din templu spre a intra în templu. Din sanctuarul de rugăciune, în încăperile alăturate, transformate ad-hoc în săli de mese, unde peste cîteva clipe avea să înceapă oficierea Sederului pentru bătrînii obștei, pentru cei fără familie, pentru coreligionarii aflați în trecere prin București. Pentru fiecare în parte și pentru toți laolaltă a fost gîndit și realizat acest Seder. Oricine a dorit, a luat loc la masa lui generoasă — nimeni nu a fost întrebare cine e, nimeni nu i s-a cerut nimic: „*Kol ditziuh*, oricine e în nevoie să poftescă a prăznui Pesah-ul cu noi”. Nu, nu a fost doar o frază din Hagada, aceasta pe care am citat-o adineauri, ci un adevăr frumos și real pentru sute și sute de frați și surori ale noastre. Și cît de grăitor e faptul că păstorul nostru spiritual a ținut să înceapă cu ei prăznuirea Seder-ului!

Următorul popas al acestui pelerinaj sui-generis a fost la cele două cămine de bătrîni ale obștei din Calea Căldărași (A doua seară, în cele două cămine din strada Bradului). E lesne de înțeles bucuria și emoția pe care această vizită le-a prilejuit bătrînilor și bătrînelor de aici, care au avut încă odată simțămîntul că nu sînt părăsiți, că ei, cei lipsiți de familie, se bucură de grija plină de atenție a marelui familii a obștei. Benedicțiunea asupra vinului (Kiduș) cu care începe ceremonia a fost făcută de către d. Moses Levin, din conducerea europeană a „Joint”-ului.

UN SEDER AL INTELEPCIUNII, CÎNTECULUI ȘI BUCURIEI

Între timp, aproape 300 de invitați (scriitori, artiști, distinși intelectuali, frunți ai obștii bucureștene) a luat loc în jurul meselor pregătite cu grijă și dragoste în frumoasa sală a restaurantului din strada Popa Soare. Și acest Seder a devenit o tradiție a noastră, născută din condițiile concrete de la noi. Mesader — un mesader înțelept, inspirat și neobosit — a fost d. Șef-rabin. Textul Hagadei nu a fost doar spus, ci amplu comentat, explicat, cu numeroase digresii exegetice, istorice și filozofice, spre marea satisfacție a comensalilor.

Multe pasaje au fost reluate de admirabilul cor, condus de maestrul Haim Schwartzman, din suflul solistei Brîndușa Leibovici. În ochii *weig!* cel mereu tînar și dăruit cu trup și suflet vocației sale artistice.

Atît în prima cît și în cea de a doua seară, cele patru întrebări cît și numeroase alte pasaje ale Hagadei au fost recitate sau citite de elevi de la cursurile de Talmud Tora, care au vădit temeinice cunoștințe, trecînd cu succes acest original examen. Atît cursanților cît și profesorilor (d-nii Kanner și Vernescu) meritate felicitări.

Trecuse mult după miezul nopții atunci cînd s-a încheiat Sederul la București. Cu toate acestea, nimeni nu a resimțit nici pentru o clipă cea mai mică oboseală, efortul fizic fiind cu prisosință compensat și anihilat de satisfacțiile spirituale.

Încheiem această succintă cronică de Pesah 5733 cu simțămîntul pe care l-am încercat tori credincioșii evrei din țară: că a fost o sărbătoare prăznuită în deplină libertate și demnitate, cu respectarea tuturor legilor, prescripțiilor și tradiției noastre străvechi.

V. R.

La comunitățile din țară

Comunicările primite la Federație ca și cele ale corespondenților noștri arată că sărbătoarea a fost prăznuită după toate prescripțiile și după datină și în toate comunitățile din țară. În cele mai mari au fost organizate Sedere colective și cantine rituale. Iată cîteva dintre primele relatări ce ne-au sosit.

IASI. — În primele două seri, Sederul a fost prăznuit simultan în două săli ale cantinei comunității, condusă de inimosul ei președinte, dr. *Simon Kaufman*. Mesaderi au fost d-nii haham S. Dauber, Leib, dr. S. Kaufman și Schoenfeld. La reușita sederului a contribuit corul Talmud Torei din localitate.

TIMIȘOARA. — Au participat, în cele două seri, peste 280 de enoriași. Mesader a fost d. prim-rabin dr. *Ernest Neumann*. Și aici prezența corului s-a făcut apreciată.

CLUJ. — În sala de curînd renovată a cantinei comunității au luat loc, în jurul meselor festive, peste 200 coreligionari, în prima seară și tot atîția în a doua seară. Mesaderi au fost d-nii: Zommer, Zitron și Mayer. Corul și cursanții de Talmud Tora au vădit o bună pregătire.

BOTOȘANI. — Sederul a fost organizat, în ambele seri, în sala cantinei. Au participat de fiecare dată peste 100 de credincioși. Mesader a fost d. haham Strul Moscovici.

DOROHOI. — În prima seară Sederul a fost prăznuit la cantina comunității, în seara a doua la cîminul de bătrîni al obștei. Mesader a fost d. haham Pincu Wasserman.

ARAD. — În localul recent renovat al cantinei a avut loc, în ambele seri, sederul colectiv. Mesader a fost d. rabin Baruh Lerner, care a pregătit pe cursanții de Talmud Tora.

Relatări despre sedere colective ne-au parvenit și de la comunitățile din orașele: Galați, Brăila, Roman, Bacău etc.

Legenda celor zece triburi pierdute

A pasionat nenumărate generații, aprinzînd inimile simțitoare și imaginația celor pre-dispuși la visare. Talmudiști și istorici, erudiți și oameni de rînd s-au aplecat asupra legendei, căutînd, fiecare în felul său să-i afle dezlegarea. În evul mediu au fost oameni care împîșii de această himeră și-au părăsit locul de baștină pornind-o în lumea largă, peste țări și mări, cu nădejdea că vor da de capătul firului.

Legenda celor zece triburi ebraice dispărute, care-și continuă neștiut existența, undeva într-un colț misterios de lume... Ca orice legendă, își are și aceasta simburile ei istorice. E ceea ce ne propunem să înfățișăm în aceste rânduri.

ISTORIA UNEI LEGENDE

După moartea regelui Șlomo, care a avut loc în anul 928 înaintea erei noastre, statul iudeu a fost împărțit de fiii acestuia în două: Iudeea și Israel. Iudeea, compusă din teritoriile a două triburi a revenit lui Rehoboam, în timp ce Jeroboam a luat regatul de nord, Israel, compus din zece triburi.

Regatul de nord a fost înfrînt de către asirieni în anul 722, iar locuitorii săi au fost exilați. Exilările în masă a populației au fost introduse de către Tiglat Palazar al III-lea și au fost practicate ulterior de regii Asiriei și Babilonului care i-au succedat.

Prima exilare a avut loc cu zece ani înainte, cînd Pekah, fiul lui Remaliah a trecut de partea rebelilor, conduși de regele Aramului. În cursul acestei campanii, asirienii au cucerit Gilead, deportînd pe conducătorii triburilor lui Israel care locuiau dincolo de Iordan (Cron. I, 5, 6). O inscripție fragmentară rămasă din timpul lui Tiglat Palazar cuprinde o listă de cîteva mii de exilați din opt orașe ale Galilulei, între care Han-nathon, Jotbah, Rumah și Meron.

Cînd Hosea, fiul lui Elah s-a răscolit împotriva lui Salmanasar al V-lea, acesta a cucerit Samaria și a trimis în exil 27.200 de oameni. Aceștia au fost deportați în nordul Mesopotamiei, de-a lungul rîului Habor, în apropiere de Gozan.

În pofida nenumăratelor legende create în jurul exilului așa-numitelor „zece triburi pierdute”, nu există nici o informație certă cu privire la soarta evreilor exilați în Mesopotamia, nici din timpul imperiului asirian, nici de mai tîrziu. Doar unele aluzii biblice și unele inscripții constituie o mărturie a existenței lor. Asemenea inscripții, datînd din secolul al VIII-lea și al VII-lea conțin nume cu rezonanțe biblice. O scrisoare găsită la Gozan (localitate menționată în Biblie în legătură cu exilul locuitorilor din regatul Israel) vorbește de un cetățean Halbisu sau Haldu din Samaria, care trăiește la Gozan și de doi funcționari ai statului, cu numele de Paltiau și Niriahu (în Biblie Pelatiah și Neriah). Un contract comercial, încheiat la Gozan la sfîrșitul secolului al VIII-lea, are ca martori pe un anume Nad-bibau (Nedabia în Biblie) și Paqaha (Pekah).

În alt document sînt menționate două nume tipice evreiești Ușia (Hosea) și Daiana (Dinah). Indicii despre evrei captivi, la sfîrșitul secolului al VIII-lea s-au găsit la Calah (actualmente Nimrud) pe Tîbru, capitala Asiriei. Alte documente din acea vreme cuprind de asemenea nume ebraice, ca de pildă Hananel, Menahem, Amram, Nabot, Abram. Numele Ahiaqama este menționat în legătură cu orașul Halah (pomenit în Biblie ca unul din locurile unde au fost deportați evreii) (Regii, II, 17, 6). Se poate deduce că este vorba de un deportat evreu cu numele de Ahikam.

Profețiile lui Ieșaiahu, Iermiahu și mai ales ale lui Ezekiel au menținut convingerea că cele zece triburi mai există și că va veni vremea cînd se vor reuini cu frații lor, descendenții exilaților din Iudeea.

De atunci și pînă în zilele noastre, soarta celor zece triburi a devenit o enigmă a istoriei care a pasionat și continuă a pasiona pe mulți.

Ideea că cele zece triburi continuă să existe a fost considerată indiscutabilă în întreaga perioadă a celui de al doilea templu și a Talmudului. Tobit, eroul cărții apocrifice cu același nume, era menționat ca un membru al tribului lui Naftali și profetul Ezra, în cea de a cincea viziune a sa vorbește despre o „multime pașnică”, expresie prin care se referă la cele zece triburi, numindu-i „captivi, luați din propria lor țară”. Și Iosephus Flavius menționează în „Antichități” că „cele zece triburi se află și acum dincolo de Eufurat”.

Singura părere care se opune acestei convingeri o înfățișăm în Mișna. Cînd rabi Eliezer își exprimă punctul său de vedere că ele se vor întoarce („După ce întinericul a învîluit cele zece triburi, ele vor reapare din nou în lumină”), rabi Akiva declară categoric că „cele zece triburi nu se vor mai întoarce” (Sanh. 10, 3).

Imposibilitatea de a lua contact cu frații lor a fost atribuită faptului că în timp ce triburile Iehuda și Beniamin care formau regatul Iudeei au fost împrăștiate în toată lumea (în anul 70 al erei actuale, după dămarea celui de al doilea templu), cele zece triburi ale regatului de nord ar fi fost exilate dincolo de misteriosul fluviu Sambation (sau Sabation). Prima descriere a ciudatelor însușiri ale acestui fluviu o găsim în Talmud. Cînd Tineus Rufus l-a întrebat pe rabi Akiva cum poate dovedi că Sabatul a fost conștient de Dumnezeu ca și de odihnă, acesta a răspuns: „Dovada o aduce fluviul Sambation” (Sanh. 65 b). Despre el se spune că în zilele săptămîinii nu era navigabil din cauza curentului puternic și a bolovanilor pe care acesta îi svirla în sus dar că în ziua de Sabat se liniștește. Primul care s-a ocupat mai pe larg de acest fluviu a fost Nahmanides. El l-a identificat cu rîul Gozan, despre care amintesc Biblia și a explicat pe bază numerică sensul numelui lui. Gozan și Sambation ar avea, după acest erudit, aceeași semnificație și anume de „îndepărtat”, deoarece cele zece triburi au fost îndeapărtate de țara lor. Tot Nahmanides spune că s-ar putea ca numele să vină de la Sabat, ziua cînd fluviul se odihnește.

Plinius cel Bătrîn (24—79 e.n.) descrie fluviul în lucrarea sa „Istoria Naturală”. Și el susține că fluviul curge furios în cele șase zile ale săptămîinii iar în cea de a șaptea se liniștește. În acest fel fluviul ar împiedica cele zece triburi să-și părăsească locul exilului, deoarece în zilele săptămîinii trecerea lui e imposibilă iar în zi de Sabat ele nu se încumetă s-o facă spre a nu încălca legea sfîntă.

Josephus Flavius vorbește și el despre fluviul Sambation dar îl descrie altfel, și anume că în timpul săptămîinii apele lui seacă și numai simbăta curg. El povestește că odată, Titus trecînd în revistă pe evreii luați în captivitate după distrugerea templului, a remarcat o apă ciudată care curgea la extremitatea nordică a munților Libanului. Era o apă cu totul neobișnuită: brusc izvoarele sale seacău și timp de șase zile albaie era pustie, dar în a șaptea zi începeau să curgă din nou. Pentru că acest lucru se întîmpla cu regularitate, a fost numit Rîul Sabatic, după ziua sfîntă a evreilor (Răz. evreilor).

SPERANȚE MESIANICE ȘI ILUZII NAIVE

În perioada post-talmudică, numărul legendelor cu privire la cele zece triburi pierdute a crescut. Acum, legende erau legate de speranța mesianică: în preajma venirii izbăvirii mult așteptate, frații se vor regăsi, cele zece triburi revenind din exilul lor misterios, își vor relua locul în sinul lui Israel. Spiritele cele mai avîntate se încumetau să prevestească pînă și ziua cînd va avea loc mult doritul eveniment. Astfel, în *Sefer Eliahu* se indică data de 25 Tisri din epoca mesianică, cînd cei de dincolo de Sambation se vor întoarce la frații lor. În *Midreșei Gheulah* Iehuda ibn Samuel indică cifra de 17.000 de femei și bărbați care se vor întoarce în Tara sfîntă.

Convingerea că cele zece triburi continuă să existe s-a menținut nezdroncită de-a lungul secolelor. Au fost chiar cazuri cînd unul au pretins că ar fi dintre urmașii acestor triburi. Astfel, în secolul al IX-lea, El-dad ha-Dani pretindea nu numai că e un membru al tribului lui Dan, dar și că a comunicat cu alți patru membri ai acestui trib. La fel, falsul Mesia David Reuben pretindea a fi fratele lui Iosef, regele triburilor lui Reuben, Gad și jumătate din tribul lui Manase, care s-au stabilit la Kaibar, identificat cu Habor, despre care se vorbește în Cartea a doua a Regilor. Și numele

lui Sabetai Zwi, cel mai celebru dintre falșii Mesia, este legat de cele zece triburi pierdute. Adepții lui Natan din Gaza susțineau — după moartea lui Sabetai Zwi — că de fapt el s-a alăturat celor zece triburi.

Și Beniamin de Tudela, celebrul călător din secolul al XII-lea, se ocupă pe larg de acest subiect. El afirmă că niște evrei din Persia i-au povestit că în orașul Nișapur ar trăi patru din cele zece triburi și anume tribul lui Dan, Așur, Zebulun și Naftali, conduse de un prinț al lor, cu numele de Iosef Amarkala-Levitul; de asemenea la Kaibar s-ar afla triburile Reuben, Gad și jumătate din tribul lui Manase, ceea ce — în treacăt fie spus — corespunde cu cele susținute de Reuben.

Interesul față de soarta celor zece triburi pierdute a fost reluat cu o nouă intensitate în secolul al XVII-lea după apariția poveștilor fantastice ale lui Gheșeron ben Eliezer ha-Levi, cuprinse în cartea *Ghehilot Erez Israel* și ale lui Manase ben Israel din lucrarea sa *Mikveh Israel*. Primul relatea că în călătoria pe care a făcut-o în 1630, prin India, a auzit zgometul asurzitor al fluviului Sambation, aflat la două zile distanță de locul unde se afla. I s-a spus că fluviul este foarte lat și aruncă în sus bolovani pînă la înălțimea unei case. În zi de Sabat era liniștit și semăna cu un lac înghețat. Manase ben Israel, care se ocupă și el de fluviul Sambation, afirmă că chiar și atunci cînd nisipul luat din fluviu este pus într-o sticlă, el se agită în timpul săptămîinii și se liniștește imediat.

Iacob Saphir, cunoscutul călător și scriitor din secolul al XIX-lea (1822—1888) a îmbrățișat speranța că va regăsi triburile pierdute. El povestește pe larg cele aflate de la Baruh ben Samuel, un evreu din Safed, care trimis în căutarea lor, a vizitat Yemenul și după ce a traversat un deșert nepopulat a înfîlțit evrei care pretindeau că aparțin „fiilor lui Moșe”. Saphir mai redă declarația făcută de un anume Baruh Gad, în anul 1647, în fața consiliului rabinilor din Ierusalim, că a înfîlțit în Persia pe „fiii lui Moșe”, care i-au înmînat o scrisoare pentru a fi transmisă la Ierusalim. Dar chiar Saphir s-a îndoit de veracitatea scrisorii, căci spune mai departe: „...Mi-am făcut datoria de a prezenta aceste fapte: Dr. veți putea judeca singuri și voi asculta părerea erudiților contemporani”.

Și așa, legenda despre cele zece triburi s-a transmis de la o generație la alta, supraviețuind peste secole. Rînd pe rînd s-a încercat a identifica diferite popoare cu cele zece triburi. Semnificativă este relatarea lui Aaron (Antonio) Levi de Montezinos, care întors în 1644 la Amsterdam dintr-o călătorie în America de Sud a susținut că a înfîlțit indien, dincolo de treacătoriile munților Cordilieri, care l-au salutat recitînd rugăciunea *Șema*. Manase ben Israel, pe atunci rabinul orașului Amsterdam, a dat crezare acestei istorii, bazîndu-se pe ea la lucrarea sa „Speranța Israelului”. Această scriere, redactată în latină, a fost tradusă în engleză în același an și receditată de trei ori în următorii ani.

...Cele zece triburi dispărute fără urmă, un fluviu misterios care aruncă șase zile bolovani spre apă și conțene erupții în ziua a șaptea, peregrini cu imaginația aprinsă pleacă să-l găsească — iată atîtea elemente fantastice țesute în jurul unui simbur istoric — acel al exilului forțat al unei părți a poporului evreu.

A. B.

SĂRBĂTORIREA UNUI SCRITOR

Comunitatea evreilor din Iugoslavia a sărbătorit, cu ocazia împlinirii vârstei de 80 de ani, pe scriitorul și umoristul Zak Konfino. De profesie medic, acesta a început să scrie la vîrsta de 40 de ani, manifestînd o ironie, un umor și un spirit de observație deosebit de fine. Prima sa carte este intitulată „Memorii comunității mele”, după care a urmat o serie de romane și drame, primite cu căldură de cititori.

Recent, în editura Prosveta din Belgrad a apărut ultima carte a d-rului Konfino „Grăbește-te, doctore!”, cu subtitlul „Manual pentru medici, bolnavi și sănătoși”, în care se ogîndește umanitarismul manifestat de acesta, ca medic și scriitor.

ווידערשטענדלעך

(דערציילונג)

געווינדעט דעם דרייסיקסטן יאָרצייט

פונעם אויפשטאנד אין ווארשעווער געטאָ

לען, אויך נישט באוואוסטער הייט, מיטן קאפּ פאר איבער לעבן, מיטן קאפּ קעגן פארלירן זיך, מיטן קאפּ פארמיינען זיך אין די שווערסטע באדינגונגען זייער גייסטיקן קיום, אזוי לאנג זיי האבן פויש געאטעמט, נישט לאזן זיך צוואנגענערעכען מאַראַליש, נישט פארלירנדיק דעם בטחון און די אמונה, וועלכע זיי האבן געירשטן פון זייערע עלטערן און אורעלטערן זייט טויזנטער יאָרן. און אויב דער גור אין געווארן אומפארמידי לעך — איז זאל מען אויסגיין ווירדיק, נישט יאושדיק, נאָר אדרבה, מיט א גלויבן, א בטחון, אז ס'איז נאך נישט כלל כל הקצין דער מענטש, דער אדם העליון, וועט נישט ווערן לגמרי א פארלירנדיקע וועט זיך דאס מין ווייטערשטען אין מיט מאַרישט מנדער ווי דער באוואוסטער ווידערשטאנד, אר- רעה, אין געוויסע אומשטענדן ראיט ער, העכער, ווייטקער,

... די פארוואלטונג איז צו זאמענגערופן געוואָרן — האט דער פארוואלטער געזאגט אין זיין דערעקטאָרעט — כדי צו פארהייליקן דעם זכרון פון די אומגעקומענע...

(דער שרייבער וואס איז גע- ווען פארבעטן צו ליינענען פון זיינע ווערק, האט זיך דערוויל צוגעגרייט, אנגיטנדיק זיך פון פריער א גלאז וואסער, ארויס- גענומען פון זיין ביזנעס-קעשענע בייגלעך (פאפער).)

... איך גיב דא ווארט דעם חשבון שרייבער...

ליבע צוהערער (אבער איי- דער נאך ער זאל פארענצן און אנהויבן ליינענען וואס ער אראפ- גענומען די ברילן מיט דער רעכטער האנט, די בייגלעך פון פאפיר האט ער געוואלט אין דער לינקער האנט, און דער בליק זיינער איז געווען גע- ווענדט צום זאל, וואו ער האט געזען נאך קעפּ, קעפּ פון פאר- זייענעם עלטער, פון יונגע שווארצע געקלייבטע האַר, ביז גרויע, ערטער ווייז פליכעוואסע, בלנהדיקע קעפּ, מיט די אויגן געוואנדן פארויס, וואס ווארטן צו הערן פון אים עפעס נייעס, וואס מ'האט נאך ביז היינט נישט געזאגט, כאטש מ'פריערט שוין אט דעם יאָרצייט, דעם אנהייב-יאָרצייט שוין עטלעכע צענדליקער יאָר. דער רעדנער האט עס דערפילט אין די בלי- קן, אבער וואס קען מען מחדש זיין און זאגן עפעס וואס ס'איז נאך נישט געזאגט געוואָרן? דערפאר האט ער זיין וויילע פאר- שפּעטיקט, און מיט די בליקן פּרעגנדיקע זיין וועגוואנדן צום עולם, גלייך ער וואלט זיך שווארענע געווען: זאל ער ליי- ענע פון די בייגלעך וואס ער האט צוגעגרייט, צי זאל ער ווערן ווענדן זייערע, מיט פשוטע ווערטער, שפּאַנטאנע? עטלעכע סעקונדעס האט עס געדויערט און ער האט זיך באשלאסן, און אזוי מיט די ברילן אין די הענט, האט ער פארגעזעט:)

וואס האלטן אן די זעקס מיי- ליאן יידן וואס זענען אומגע- באקט געוואָרן, זענען געשט- געוואָרן צו דער עקדע ווי די לעמער, און האבן זיך נישט אקעגנשטעלט די היטלעריס- טישע רוצחים, די ווייסן נישט וואס ס'הייסט זיך אקעגנשטעלן, אדער שטעלן א ווידערשטאנד, פארשטייט זיך אז שטעלן א ווידערשטאנד קאן מען אויך אויפגענומען אונפן, דאס בא- לאנגט פון די אומשטענדן, די מעלעכטיקסטן פון די פאפאלי- טע, די סביבה אין וועלכער זיי געפינען זיך, די טראדיציע ווי די פאָרעם פונעם קאמף, דער ציל פונעם ווידערשטאנד און אזוי ווייטער.

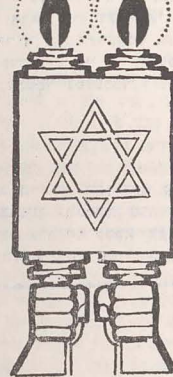
יידן האבן געשטעלט א ווי- דערשטאנד די היטלעריסטישע רוצחים מיט כל-יזיון, אין א באוואוסטן אויפשטאנד, אין א געשען אין די געטאס פון ווארשע, ביאליסטאק, ווילנע און אנדערע וואו זיי האבן געקעמפט באזונדער: צי צווא- נעטן זיין אנדערע עקעמפער, נישט יידן, אין די פארטוואנען אפטיילונגען פון פארשידענע לענדער און אייראפע, צווא- מען מיט אנדערע ווידערשטענ- דערן און אקעגנשטעלט קעגן די היטלעריסטישע אקאפאטן... אבער ווען מ'זאל זיך נאך מיט דעם באגריף, וואלט עס נישט געווען ריכטיק. ניין, דער ווי- דערשטאנד איז געשטעלט גע- וואָרן אויך מיט אנדערע מיט-

גראס שמעון. א קראנקער ייד פון קרוב צו פערציק יאר, פיי- זש צוואמענער באַרן, וואס האט מען זיך געקאנט דערווארטן פון אזא ליידנדיקן? וואס פאר א ווידערשטאנד קאן מען שטעלן אין א קאלטן פראסטיקן וואלד, מיט די ליידעקע הענט קעגן אנגעלאדענע ביסקן?

איז ווען די פאסיטישע חיות האבן אנגעהויבן ציען דעם שט- ריק איבער דער צווייג פונעם, בוים, האט גראס שימאן פאר- קומט זיך אין א ווייטקדיקער גרימאסע זיין צופרי פארעלטערט פנים און געשעפטשט, וויהי נועם...

— וואס זאגט ער דער פאר- שאלטענער ייד? — האט געדר- גערט דאס הייזשע רעווען פון נעם קאמאדאנט פונעם ארבעט באטאליאן.

— ער זאגט תהלים — האט אים אן ארבעטס-דינסטלער

געענטפערט — ער בעט זיך צו גאט.

— זאל ער זיך בעטן צו גאט וויפל ער וויל — האט די חיה געווענט — איך בין אייער גאט און וועל מאכן אייער א שוידער איז אריבער איבער דער חתונה, וויל דער צוואַג אס די דאנאנער, וויל דער צוואַג א, סוף צו מאכן" איז געקומען מיט עטלעכע טעג איידער מ'פירט ארויס אויפן אוקראי- נישן פראנט...

מ'דארף געמאכטן אז אין יענע צייטן האט מען כלל-הפחות לפנים נישט ארויסגעוויזן קיין ווילקיר. אלע פייניקונגען האט מען געגעבן א לעבאל אויס- רייז, אלעס איז געשטן געווארן געזעצט, לויט א מיליטערישן רעגולאמענט. אפטיילע האט מען זיך געקאנט פארשלאגן אויף אן אומרעכט וואס ס'איז קעגן עמעצן באאנגען געוואָרן, מיי-

ליטעריש, ארויס אויף ראפארט, האט מען זיך געקענט באקלאַגן. וואס איז געשען נאך אזא בא- קלאגן זיך ביי א ראפארט? דער איז מער איז זיין לעבן, מער נישט ארויס אויף ראפארט זיך צו באקלאַגן...

ניו, וויפל קאן אויסדערן אזא ריזיג שימאן דאס אויס- הענגען? איידער ער האט געג- דיקט דאס קאפיטל תהלים האט ער געחלשט. דער דאקטער וואס איז געווען אנוועזנד האט מורא געהאט צו שטענען דאס מויל, וויל ער איז דאך אויך געווען נישט מער ווי אן ארבעטן- דינסטלער, האט מען דען גע- זאגט זיין א דאקטער אויף צו זען אז דער אויסגעלאנגע- נער איז האלב א טויטער! !

איז האבן די "חיות" נאכגע- לאזט דעם שטריק און אים אפגעגאסן מיט אן איימער ווא- סער, אים צו דערמוטערן... צינד ליגט ער, שמען גראס, אין שניי, די נאסע בגדים זיינע הייבן זיך אן צו פארהארטערענען פונעם פראנט, און ער שפּע- שט שוין ווידער: לא תירא מפחד... זאלסט נישט מורא האבן פאר א שרעק פון דער נאכט, פאר א פיל וואס פליט בייטאג, פאר א פעסט וואס גייט ארום אין דער פינצטער, פאר א מכה און פארוויסן און מיטן טאג, אין דיין זייט וועלן פאלן טוינט, און צו פון טוינט פון דיין רעכטער האנט — צו דיר וועט עס נישט געגענען, בלויז מיט זיינע אויגן וועסטן אנקוקן, און די באצאלונג פון די רשעים וועסט זען...

ער איז שוין צו זיך געקומען, ער שפּעטשט שוין ווייטער צו ביינציקסטע און איינצומינדיג ציקסטע קאפיטל פון תהלים, אבער די חברים זיינע וואס האבן זיך צוגעקוקט צו זיינע פייניקונגען, זענען נאך נישט צו זיך געקומען, זייער אטעם איז נאך דערשטקט טיף אין האלדז, גלייך זיי וואלט מען געווען אויסגעלאנגען, פארוואס? וויל זיי האבן געזען אז זייער גורל איז אין די הענט פון אוממענטשן, פאר וועסטן ס'איז נישט פאראן נישט שום געזעץ, יעדער קאן טון מיט זי וואס נאך ער וויל, זיי זענען הפקר...

... די פסוקים תהלים האבן געשוועבט אין דער קילער וואלדיקער דעצעמבער-לופט. איבער זיי האבן געשוועבט שווארצע ווארענע, אין א קרייז אריבער די קעפּ פון די פייניקעס ארבעטס-דינסטלער, גלייך זיי האבן געווען געווארט אויף א קרבן...

— יא, דאס קאפיטל תהלים האט אויסגעדיקט זיין גלויבן — האט דער רעדנער געזעגט- פערט אויף דער פראגע, ער האט נישט אמאל געקוקט אויף דעם וואס האט די פראגע גע- טלט. וויל ער האט געמילט אז זי פראגע איז אין דער לופט, כמעט איז אלע, האט ער איבערגעפירט דאס ליינענע און געענטפערט אויף אויסנווייזיק — זיין גלויבן איז א כח, איז א ש וואס איז פיל העכער ווי זיין פויש אפהענגיקייט, דאס האט געוואלט זאגן אז די אלע ליידיג און פייניקונגען זענען פארביי גייענדיקע, וואס איז מינדער ווייטק, וואס איז גארנישט, שבגארישט לגבי דעם נצחיות, דעם אייביק גילטיקן אמת, וואס געפנט דעם אויסדרוק אין די פסוקים פון תהלים, וואס דייערן שוין דריי טויזנט יאר, וואס ווערן צוגענוגט אין דער קאלמירט איז אלע קען וועלט, אויף כמעט אלע לשונות... איז דער אויסגעלאנגענער, דאסמאל הייסט ער שמען גראס, אן אות פון אט דעם תהלים, אן אות פון תהלים אן אות פון תהלים איז א וועלט, א ריוויקע, וואס וועט דויערן און ריבנדיקער אלע ענינים און פייניקונגען...

(דער רעדנער האט זיך אָ- געטון צוריק די ברילן און דאסמאל נישט געווארט ליי- נע דאס צווייטע קאפיטל זיינס פון דער דעציילונג.)

וואָלף טאמבור

(סוף א' קומענדיק נומער)

דר הענעריק געאַרגע וואָן דאָם

קורם אין דעם לאַנד און דערנאָך אין דעם ענגלאַנד, אַרבייטע מעסיקוים פון אַלאַר- מירן די אינזערנאַציאָנאַלע עפּסלעכע מיינונג אויף דער גרייטער מביה פון נאַציאָנס, אַס די מעסיקוים האָט ער גענויטשט אַנזעפּירט במשך דעם קריג צום פאַרניכטן דעם דייטשן ריי. אין מאי 1945 קערט זיך דר. וואָן דאָם צוריק קיין מערב-דייטשלאַנד און הויבט אָן זיין שווערע אַרבעט פון אַרבייטענדיק ווייניקע וואָס האָבן איבערגעלעבט די פאַ- שיסטישע קאַנצענטראַציע-לאַ- גערס, און ערצאָגט זיך דאָס קהילה לעבן. ער איז תמיד געזען און געשמעקט פון געשענענען, געבנדיק זיין פּלע ביישעיערונג צום לעזן די שווערע פּראָבלעמען.

יונג מערער יאָרן אַז ער געווען דער גענעראַל-סעקרע- מאַר פון דעם פאַרניכטן פון יידישע קהלות אין מערב- דייטשלאַנד, ווי אַ פעאיקער זשורנאַליסט, האָט ער גע- מאַכט אַרבייט, וואָס ער שווער שטעלענע פאַר אַ שווערע אַברהם פאַרן דייטשן קיבוץ פון מערב-דייטשלאַנד.

אין נאָמען פון דער פע- דעראציע פון די יידישע קה- לות אין רומעניע און פער- זעלענע אין זיין נאָמען האָט דער בר חבול, דר. יוד משה רוזן שליט"א געשיקט א קאָ- טירערשער פאַמיליע.

יונג מערער יאָרן אַז ער געווען דער גענעראַל-סעקרע- מאַר פון דעם פאַרניכטן פון יידישע קהלות אין מערב- דייטשלאַנד, ווי אַ פעאיקער זשורנאַליסט, האָט ער גע- מאַכט אַרבייט, וואָס ער שווער שטעלענע פאַר אַ שווערע אַברהם פאַרן דייטשן קיבוץ פון מערב-דייטשלאַנד.

אין נאָמען פון דער פע- דעראציע פון די יידישע קה- לות אין רומעניע און פער- זעלענע אין זיין נאָמען האָט דער בר חבול, דר. יוד משה רוזן שליט"א געשיקט א קאָ- טירערשער פאַמיליע.

יונג מערער יאָרן אַז ער געווען דער גענעראַל-סעקרע- מאַר פון דעם פאַרניכטן פון יידישע קהלות אין מערב- דייטשלאַנד, ווי אַ פעאיקער זשורנאַליסט, האָט ער גע- מאַכט אַרבייט, וואָס ער שווער שטעלענע פאַר אַ שווערע אַברהם פאַרן דייטשן קיבוץ פון מערב-דייטשלאַנד.

אין נאָמען פון דער פע- דעראציע פון די יידישע קה- לות אין רומעניע און פער- זעלענע אין זיין נאָמען האָט דער בר חבול, דר. יוד משה רוזן שליט"א געשיקט א קאָ- טירערשער פאַמיליע.

יונג מערער יאָרן אַז ער געווען דער גענעראַל-סעקרע- מאַר פון דעם פאַרניכטן פון יידישע קהלות אין מערב- דייטשלאַנד, ווי אַ פעאיקער זשורנאַליסט, האָט ער גע- מאַכט אַרבייט, וואָס ער שווער שטעלענע פאַר אַ שווערע אַברהם פאַרן דייטשן קיבוץ פון מערב-דייטשלאַנד.

אין נאָמען פון דער פע- דעראציע פון די יידישע קה- לות אין רומעניע און פער- זעלענע אין זיין נאָמען האָט דער בר חבול, דר. יוד משה רוזן שליט"א געשיקט א קאָ- טירערשער פאַמיליע.

יונג מערער יאָרן אַז ער געווען דער גענעראַל-סעקרע- מאַר פון דעם פאַרניכטן פון יידישע קהלות אין מערב- דייטשלאַנד, ווי אַ פעאיקער זשורנאַליסט, האָט ער גע- מאַכט אַרבייט, וואָס ער שווער שטעלענע פאַר אַ שווערע אַברהם פאַרן דייטשן קיבוץ פון מערב-דייטשלאַנד.

אין נאָמען פון דער פע- דעראציע פון די יידישע קה- לות אין רומעניע און פער- זעלענע אין זיין נאָמען האָט דער בר חבול, דר. יוד משה רוזן שליט"א געשיקט א קאָ- טירערשער פאַמיליע.

יונג מערער יאָרן אַז ער געווען דער גענעראַל-סעקרע- מאַר פון דעם פאַרניכטן פון יידישע קהלות אין מערב- דייטשלאַנד, ווי אַ פעאיקער זשורנאַליסט, האָט ער גע- מאַכט אַרבייט, וואָס ער שווער שטעלענע פאַר אַ שווערע אַברהם פאַרן דייטשן קיבוץ פון מערב-דייטשלאַנד.

אין נאָמען פון דער פע- דעראציע פון די יידישע קה- לות אין רומעניע און פער- זעלענע אין זיין נאָמען האָט דער בר חבול, דר. יוד משה רוזן שליט"א געשיקט א קאָ- טירערשער פאַמיליע.

יונג מערער יאָרן אַז ער געווען דער גענעראַל-סעקרע- מאַר פון דעם פאַרניכטן פון יידישע קהלות אין מערב- דייטשלאַנד, ווי אַ פעאיקער זשורנאַליסט, האָט ער גע- מאַכט אַרבייט, וואָס ער שווער שטעלענע פאַר אַ שווערע אַברהם פאַרן דייטשן קיבוץ פון מערב-דייטשלאַנד.

אין נאָמען פון דער פע- דעראציע פון די יידישע קה- לות אין רומעניע און פער- זעלענע אין זיין נאָמען האָט דער בר חבול, דר. יוד משה רוזן שליט"א געשיקט א קאָ- טירערשער פאַמיליע.

יונג מערער יאָרן אַז ער געווען דער גענעראַל-סעקרע- מאַר פון דעם פאַרניכטן פון יידישע קהלות אין מערב- דייטשלאַנד, ווי אַ פעאיקער זשורנאַליסט, האָט ער גע- מאַכט אַרבייט, וואָס ער שווער שטעלענע פאַר אַ שווערע אַברהם פאַרן דייטשן קיבוץ פון מערב-דייטשלאַנד.

אין נאָמען פון דער פע- דעראציע פון די יידישע קה- לות אין רומעניע און פער- זעלענע אין זיין נאָמען האָט דער בר חבול, דר. יוד משה רוזן שליט"א געשיקט א קאָ- טירערשער פאַמיליע.

יונג מערער יאָרן אַז ער געווען דער גענעראַל-סעקרע- מאַר פון דעם פאַרניכטן פון יידישע קהלות אין מערב- דייטשלאַנד, ווי אַ פעאיקער זשורנאַליסט, האָט ער גע- מאַכט אַרבייט, וואָס ער שווער שטעלענע פאַר אַ שווערע אַברהם פאַרן דייטשן קיבוץ פון מערב-דייטשלאַנד.

אין נאָמען פון דער פע- דעראציע פון די יידישע קה- לות אין רומעניע און פער- זעלענע אין זיין נאָמען האָט דער בר חבול, דר. יוד משה רוזן שליט"א געשיקט א קאָ- טירערשער פאַמיליע.

יונג מערער יאָרן אַז ער געווען דער גענעראַל-סעקרע- מאַר פון דעם פאַרניכטן פון יידישע קהלות אין מערב- דייטשלאַנד, ווי אַ פעאיקער זשורנאַליסט, האָט ער גע- מאַכט אַרבייט, וואָס ער שווער שטעלענע פאַר אַ שווערע אַברהם פאַרן דייטשן קיבוץ פון מערב-דייטשלאַנד.

אין נאָמען פון דער פע- דעראציע פון די יידישע קה- לות אין רומעניע און פער- זעלענע אין זיין נאָמען האָט דער בר חבול, דר. יוד משה רוזן שליט"א געשיקט א קאָ- טירערשער פאַמיליע.

יונג מערער יאָרן אַז ער געווען דער גענעראַל-סעקרע- מאַר פון דעם פאַרניכטן פון יידישע קהלות אין מערב- דייטשלאַנד, ווי אַ פעאיקער זשורנאַליסט, האָט ער גע- מאַכט אַרבייט, וואָס ער שווער שטעלענע פאַר אַ שווערע אַברהם פאַרן דייטשן קיבוץ פון מערב-דייטשלאַנד.

אין נאָמען פון דער פע- דעראציע פון די יידישע קה- לות אין רומעניע און פער- זעלענע אין זיין נאָמען האָט דער בר חבול, דר. יוד משה רוזן שליט"א געשיקט א קאָ- טירערשער פאַמיליע.

פסח תש"ל

(תשס"ו פון זײַט 11)

יעדער זאל זיך פרייען מיטן יום-טוב

נעכט כוון פסח, פאר די יידן וועלכע האָבן נישט געהאט די מנגלעקייט אפצורייכטן דעם סדר אין דער היים, אועלכע קאלעקטיווע סדרים זענען ארגאניזירט געווארן אין די קהלות פון ראמאן און באיא-מארע, וואו במשך דעם יאר מונצט אירן נישט קיין כשרע רעסטאראנען. פאר די בוקארעשטער יידן, אחוץ דעם רעס-טאראן פון דער פאפא סארעגאס, וואו ס׳עסן א גאנץ יאר העכער 800 מענטשן, זענען ארגאניזירט געווארן סדרים און קאנטניעס אויף די אלע אכט טעג יום-טוב, אין לאקאל פון דער מעדע-ראציע און פון בוקארעשטער סאראלע-סטעפל. בסך הכל האָבן אפגעריכט דעם סדר און געגעסן גאנץ יום-טוב אין די קהלעס רעסטאראנען און קאנטניעס העכער 3500 יידן. פעלעך מיט מצות און כשרע שפיין זענען געשיקט געווארן פאר יענע קראנקע וואס זענען געווען אינסענטיביל אין שפיטאלן, אין די מושב וקנים פונעם גאנצן לאנד, א רירנדיקע יום-טוב דינע שטח אין געווען דאס פייערן דעם פסח יום טוב אין די מיר מושב וקנים אין בוקארעשט און צו איינעם אין אראד און דאראהא. דער מושב וקנים פון אראד איז דערנעבן געווארן אין לעצטן יאר, ווענדיק ווי די איבעריקע היימען, אן אסמדיק גאסטפריינדלעכער, ליכטיקער מושב וקנים.

א רירנדיקער פראלאג

מיט גרויס דערפאלג ביי די תלמידים סיי די לערערע כענאל און בניצין סעכטער. אנהויבנדיק מיט די ליכטיגענעסן, מיט האלמא עניא ביו הי-גדיא, האָבן די תלמוד-תורה סילער אפגע-
זינגענדיק, קומען אריין
ידישע קינדער אין דער
אסטער בוקארעשטער שול
אפצורייכטן זייער סדר.

ריכט דעם גאנצן סדר-צערעמאניאל, ארויסוויי-זנדיק ווערענע קענטענישן. פאר אט דעם אלע-מען זענען זיי, די תלמידים און די לערער, באגרייכט געווארן דורכן רב הכולל שליט"א. באזונדערע באגרייכונגען זענען אדרעסירט גע-ווארן דעם כאר, דיריגירט פון א. שווארץ.

די אזכרה נאך די קדושים און גבורים

טעריקער מאַטעט, ווען אין אט דעם מקום קודש קלינגט אפ דער הימן פון די ידישע פאר-טונאנער: זאג נישט קיינמאל אז די גייכט דעם לעצטן וועג כאטש הימלען בליענע פארשטעלן בלויע טעג, קומען וועט נאך אונדזערע אויסגעשטעלטע שעה, ס'וועט א פויק מיט אונדזער טראט — מיר זענען דא!

דאס איז דאס לעצטע ליד, די לעצטע האַפּע-נונג מיט וועלכער זיי האָבן געלעבט, געקעמט און ס'זענען אומגעקומען אונדזערע קדושים און גבורים פון ווארשעווער טעג, אין די גא-צייטסע טויטן-לאגערס, און די פילע געטאס, און אלע עמיסער וואו מ'האט יידן געפיניקט, כיי וואס א גאנצע מ'האט זיי געגעבן.

אין אט דער שטימונג האט דער רב הכולל שליט"א געהאלטן זיין דרשה, געוועזענע די גבורים און קדושים, די רייד זענען אויסגעהערט געווארן מיט גרויס נייגיריקייט זיי האָבן אריינגעדונגען טיף אין די הערצער, אזויערע ווארט האט געענדיקט מיטן קדיש, איז יעדעס ווארט איבערגעהערט געווארן פון די אנהענגנדיקע, אן אומפארגעלעכער קדיש-כחללי, אן אויפשוידער-דיקער רעציטאל.

סימבאליש, ווערט די פייערונג צום דרייסיקסטן יאָרטיג פון אויפשטאנד פון ווארשעווער געטא געענדיקט מיטן ליד, "אני מאמין", איר גלויב באמנה שלימה, ווייל וואס עפעס אנדערש ווי דער אויסדורק פון אונדזער אלטער אמונה און פרייהייט, אין די אייביקע גייסטיקע הערשט און געווען דער קאמף פון ווארשעווער געטא, דער קאמף פון אומפאליקע קרבנות פון אונדזער פאלק אין דער צייט פון היטלערס?

א יום-טובדיקע שמחה

פריעט ווער ער איז, פון קיינעם האט מען גאר-נישט פארלאנגט: "כל צדירך ייתי ויפסח", ווער ס'האט די באדערפעניש זאל קומען מיט אונדז האלטן פסח, נין, יא, נישט געווען קיין פשוטע פראגע פון דער הגדה, נאר א שיינער רעאלער אמת פאר די הונדערטער און הונדערטער ביי-דער און שוועסטער אונדזערע, און ווי פיל-בא-

עס ברענט

דייטנדיק איז דער פאסט וואס אונדזער גייסטי-קער מנהיג האט געהאלטן אז דוקא מיט דעם און מיט זיי דארף ער אנהויבן אפריכטן דעם סדר. אויף אט דעם וועג פון דעם מין עול-ירגל ווין, האט מען זיך אפגעשטעלט אויך אין די צוויי מושב וקנים פון קאלעא קאלאראש (דעם צווייטן אונטן אין די צוויי מושב וקנים פון דער ברא-דעוויגאס), מ'קאן זיך לייכט פארשטעלן די פרייד און די עמאציע פון די וקנים וואס אט דער באוור האט זיי פארשאפט, זענעדיק אז זיי זענען נישט דא קיין פארלאזענע, און כאטש זיי האבן נישט קיין משפחות, האָבן זיי די פרייד פון ווערן באזארגט מיט אכטונג מצד די מנהי-גים פון דער קהלה. דא האט געמאכט קידוש מר מאַזעס לעווין, פון דער אייראפעאישער אנפירונג פון "דושיאנט".

געזאנג און פרייד

פון די קאפיטלעכע זענען איבערגעזונגען גע-ווארן פונעם אונדזערנעם כאר, דיריגירט פון נעם טאלאנטפולן מייסטער היים שווארצמאן. ביים ערשטן סדר, ווי ביים צווייטן, זענען די פיר קשיות און אויך אנדערע קאפיטלעך פון דער הגדה רעציטירט געווארן דעם פארגעליי-עט וורד די תלמוד-תורה קורסאנט, וועלכע האָבן ארויסגעוויזן גרינסלעכע קענטענישן, ביי אט דעם אריגינעלן עקזאמען. ס'קומט זיך דא-קען פאר די פראפעסאָרן (קאנער און ווערנעסוק), ס'איז שוין לאנג פארבער די האלבע נאכט, ווען דער סדר פון בוקארעשטער קהלה האט זיך פארענדיקט, און טראץ דעם האט קיינער נישט געפילט די מידעסעט מידקייט, דער פיוזשער אנשטרענג איז מילד באלוינט געווארן דורך דער גייסטיקער באפרידיקונג.

אין די קהלות פונעם לאנד

תלמוד-תורה כאר האט ארויסגעוויזן זינע פסא-קייטן און גוטע צוגרייטונג.

באטאָשאַן. ביידע סדר-נעכט זענען ארגאניזירט געווארן אין דער קהלה-קאנטענע, און האָבן זיך באטייליקט אלע ביידע מאָל צו, העכער 100 יידן, מסדר איז געווען דער שוחט פינקל וואסער-מאן.

אראד. אין גאר וואס רעזאנאירטן קאנטינע-לאקאל אין פארגעקומען, איז ביידע סדר-נעכט, א קאלעקטיווער סדר, דער בעל מסדר איז גע-ווען הרב ברוך לערנער, וועלכער האט צו דעם צוועג צוגעגרייט די תלמוד-תורה סילער, האָבן מיר באקומען אויך פון די קהלות פון: גאלאץ, ברא-יילא, ראמאן, באקעו א.א.

★

מיר פארענדיקן דעם קורצן באריכט וועגן פסח תש"ל מיטן געפיל וואס ס'האָבן געפילט אלע אונדזערע יידן פונעם לאנד: ס'איז געווען א יום-טוב געפיערט אין וועלשענדיקער פריי-הייט און ווירדיקייט, לויטן יידישן דת און אונדזער אלטע טראדיציע.

ו.ר.

צייטשריפט

פונעם רומענישן רעליגיעזן יידנטום

דערשיינט צוויי מאל אין חודש 1.5.1973 בוקארעסט *

פסח תשל"ג

ערב פסח (מאנטיק דעם 16טן אפריל 1973) א זייער האט דער בוקארעסטער כאראל טעמפל — דער הויפט מקוידקדוש פון די רומענישן יידן — ווידער אויפגעלעבט אין א נייערע שטימונג. אהער, אין אט דעם מקום קדוש, וואו נאך אין די לעצטע יארן זענען פארגעקומען אזויפיל כיינעלעכע מאמענטן וואס וועלן נישט פארגעבן ווערן, איז געקומען א ריזיקער טולס כדי זיך צו באטייליקן אין דער דאפאלער כיינעלעכקייט: דער יוזר צום דרייטן סיכטן יארצייט פונעם העלדישן אויסשטאנד אין ווארשעווער געטא, וועלכע איז פארגעקומען אן אקומען פון יובילאון און אויך צו די תפילות פון ערב פסח. אט די דאפאלע פייער לעכטיקע דערקלערט אויך די ערנסטע שטימונג, פון טיפער גערויסקייט, וואס שוועבט אין דער

לאמיר זיך גיין אויפן פאדעם פון אט דעם געדאנק, איבערלאזנדיק לעת כחה דאס אויבן פלעכטן אויפגעלעבטע טעמפל, לאמיר ווארן א בליק אויף צוריק, אויף די טעג פון פאר יום טוב.

איז געווען א באדייטונגספולער ערב פסח. ער באווייזט ווי גוט ס'איז נאך מעגלעך ביי די השגה אונדזערע וועגן יובילאון, וועגן לעבן, ביי די פעאקייט אונדזערע צו רעאליזירן אונדזער השגה אין מעשים. אויך דורך דעם דריקט זיך אויס דער טיפ-טראדיציאנעלער ארטאדאקסישער כאראקטער פון אונדזער קהלה. ווייל וואס איז דען דאס יתדות אויב נישט מקיים צו זיין אין דער פראקטיק די פרינציפן פון דער תורה הקדושה? און ווען, אויב נישט פסח, ווערט עס אויך קלאר די אייניקייט צווישן די הוקי התורה און אונדזער טאגטעגלעכע לעבן?

פסח באדייט באפרייט ווערן — באפרייט ווערן פון דער טיראנישער פארשקלאטעניש, אבער אויך פון דער טיראניש פון גוים. אט דאס איז דער באדייט וועלכן זינט דורות האבן יידן געגעבן אט דעם יום טוב, צו וועלכן אונדזערע קהלה איז געבליבן טריי. אין די באדייטונגספולע פון פולער פרייהייט, וואס ס'האט אונדז פארזיכערט דער סאציאליסטישער רעזשים אין אונדזער לאנד, יעדער איז באוואוסט אין אויך די קהלה ווי א כלל, האט די פולע מעגלעכקייט אפצוהייבן זיין טראדיציע, אויפצולעבן זיך אונדז געשטערט א רעליגיעזע לעבן, גלייכצייטיג מיט פארזארגט אן יעדער ייד זאל האבן די מעגלעכקייט צו האלטן יום טוב לויט דער טראדיציע, צו זאל האבן אלעס וואס ס'באדארף אויך פסח. און וויפיל איז דען נישט גוטיק אויף פסח פאר יעדן ייד, פאר יעדער יידישער משפחה! לא-מיר דאס מעסטן אין ראפארט פונעם גאנצן יידישן קיבוץ אונדזערן און דאן וועלן מיר באקריכען א בילד פון דער ארגאניזאציע פון דער וואס די אנפירונג און זיין אפאראט מוז דער פערזענליכע פון די יידישע קהלה האט אנטוויקלט אין אט דעם ערב פסח (פארשטייט זיך א מיר באזיגן דעם באגריף ערב פסח, אין א ברייטערן זין).

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

ביים כותל המערבי

היינט עס, אז דאס איז עס! אזוי זעט ער אויס! דער כותל, דער כותל המערבי, די הייליקסטע ירושה פונעם יידנטום. שטייט אין פארן כותל און קוק זיך צו, איך לייג די האנט אויף די גרויסע שטיינער, די ווייט-גרויסע, צווישן וועלכע ס'זענען אריינגעשטעקט קליינע פאפירלעך. איך ווייס: יעדעס פאפירל, יעדעס "קוויטלע" איז א הארץ, א הארץ וואס האט דא אויסגעגאסן אירע איבערגעפולטע געפילן. וויפל דורות זענען דא פאריבער, וויפל תפלות זענען דא געזאגט געווארן אויף אט דעם שטיינערנעם שטיקל ערד, וויפל סטערן האבן געטריפט אויף אט די ווייט-גרויסע שטיינער!

— איך קען נישט פארשטיין וואס פאנאמיש איבערגעגעבן איז צו אט דער וואנט, האט אמאל געזאגט אן ענגלישער לארד וואו א יידישער פער-זענלעכקייט. פשוט איך פארשטיי עס נישט: סוף כל סוף איז עס דאך נישט מלך ווי א חורבה, וואס מען שטייטער!

— איך מיינ לארד, א הויפן, אבער פרוואו אויך דו צו וויינען צוויי טויזנט יאר לעבן אזא הויפן וועסטו זען ווי איבערגעגעבן דו וועסט ווערן צו אים... א חורבה. אבער א הייליקע חורבה, וואס דער-מאנט א הייליקן עבר, א היכל וואס סימבאליזירט די דערהאלטענע אידיאלן פונעם יהדות. וויפל האבן נישט געטון אט די שטיינער, וויפל וואלטן זיך נישט געהאט צו דעציפירן ווען זיי וואלטן בא-קומען לשון! וויי, ווען די שטיינער וואלטן בא-קומען לשון!...

דער כותל איז אן עדות פונעם כוח פון דער אמונה, אן עדות, איז די בריק וואס פארבונד עס עבר מיט הווה און עתיד. דא זענען פאר-געקומען די דראמאטישסטע עפיזאדן פון אונדזער עקזיסטענץ און אויך דא, זאגט די סטוריה, וועט זיך אנהויבן שפיילן דער גאלדענער פאדעם פון די ימות המשיח, צייטן וואס זענען פארגענוגן גע-ווארן צוריק מיט טויזנטער יאר דורך די יידישע נביאים, ווי אויך דורך די חכמי אומות העולם. צייטן אויף וועלכע די שווערן וועלן איבערגע-מאכט ווערן אין אקטעאדור, ווען קיין מענטש וועט נישט אויפהויבן זיין האנט קעגן ייזנס גלייכן, ווען די מענטשן און פעלקער וועלן אומ-געשטירט לעבן בשלום ושלווה.

ווייל דא אורבאדייט, דער מחצית-דיקדוק. פונעם בית המקדש אויף הר המוריה איז דאך דאס גע-ווען: א בית של שלום און דערנענטערונג צווישן מענטשן. צווישן אלע מענטשן, אן אונטערשייד פון אומה וולשן. דאס איז געווען די וויזיע פון איר ביינער דער קלוגער און פילאזאפישער מלך שלמה. נישט פון פוסטער גאווה האט ער געלאזט בויען אט דאס בית המקדש, און אויך נישט פון נאיוו-לוביז אדער בורא וועלס נויטיקט זיך אין אים. ניי, נישט דער אלמעכטיקער, נאך פאר די בשר ודם איז נויטיק געווען דאס בית-המקדש, אין זיין מחצית-דיקדוק תפלה-וועג האט דער מלך חכם ארויסגעזאגט אט די אידעע קלאר און דיילטעל: רבונו של עולם, האט שלמה המלך געזאגט, דו האסט דאך דין אייביקע וואוינונג וואס דו האסט דין אלץ באשאפן פון הימל, לופט, ערד און ים, וועלכע דו געוועלטליכע און פילסט זיי אן מיט דין אעטע. אבער טראץ דעם העבט איר-אויס געבוים בית המקדש, דיר אים געהייליקט, כדי פון אט דעם הייליקן ארט זאלן מיר קאנען תפלה טון צו דיר, ברענגען דיר קרבות, כדי מיר זאלן זיכער זיין אז דו הערסט זיך צו און פארלאזט נישט דינע קינדער...

יוסף פלאוואוס, פון וועמען מיר האבן גענו-מען דעם ציאטא, באשרייבט דעם בית המקדש וואס ס'האט געבויט דעם האט באוואויגן שלמה המלך צו בויען דאס בית המקדש: "אויב דאס פאלק וועט זינדלן קעגן דיר, און דורך דעם פארזאמלען וועלן זיין הונגע, קרענק אדער אונדזער לייד, דא זאלסטו זיך צוהערן צו זיין געבעט וואס עס ענטפערט זיך ון דא, אין בית המקדש, מאן אזוי אז ער פילן דין אונזערע נאכזיינער, באווייז די רחמנות און היס אים אפ פון אלעם ביזן. אבער נישט נאך צו די זיין זאלסטו ארויסווייזן דין געהארגעניקט. אויב זיין וועלן פון פארזינדליך נאך אויף די אלע מחזיקי דת, וועלכע פון זיין וואו זיי וועלן קומען. זאל זיין אויך פון ווייטסטע עקן פון דער ערד, און פרוואו זיך דערנענטערן צו זיך כדי צו בעטן זיין הילף, הער זיך צו, רבונו של עולם. צו זייער חפיה! דעמאלס וועט קלאר ווערן פאר אלע אז לויט זיין רצון, מיט דין ווייט, איז איר געבויעט געווארן ביי אונדז אט דאס בית המקדש און אז מיר האבן נישט קיין שום האט אדער שטאף געפיל צו קיין פערסען. דער-לויב פאר אלע זאלן זיין פרייען פון זיין שוין און זאלן פילן דין גרויס חסד!"

איך אט דעם גייסט איז געבויעט געווארן דאס בית המקדש, עס איז נישט געבויעט געווארן דורך דוד, וועלכער האט געפירט מלחמות, זייערע שוין זיין זון שלמה, וועלכער האט געוואוסט גאנצן פקידים צו זיין אין אים-טעגלעכע לעבן זיין פרי-לעכע פילאזאפיע. ער האט פארשטאנען זיך נישט נאך צו לעבן אין שום באציאונגען מיט די שכ-

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צייט איז גענוג אויף צו ברענגען דעם יום טוב אין הויז פון א ייד און זיין משפחה, דאס איז א רעקאמאנדירונג פון אינדיוידועלן כאראקטער. אבער כאטש גאנצן קיבוץ פון קהלות פון ווען דארף מען אנהויבן די צוגרייטונגען? ס'גייעט נישט דא וועגן פשוטן

די גמרא רעקאמאנדירט אנצוהויבן די צוגרייטונג צו פסח מיט דרייסיג טעג פריער, מיר האלטן אז אזוי מיי צ

כבר נכתב

של היהדות הדתית הרומנית

★ ב"ה כ"ט ניסן תשל"ג, בוקרשט מספר 298 דרשונות ★

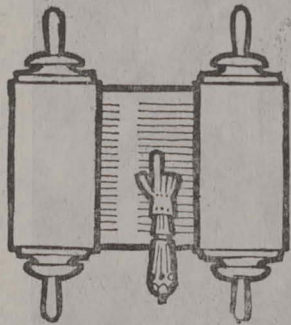
דמותו של אליהו הנביא

ט-טז: ובפיהם צו הפלך
היה, אך ורק בדבר ה'.
מפליא ממש מקומה של
האש היותרת מהשמים בתול-
דותיו של אל ה', ואין דמות
אחרת בכל המסמך אשר האש
מלאת תפקיד כה מרכזי ומכ-
ריע בחייה. תעומת הדרמטי
בין אליהו לבין נביאי הנעל
על הר הכרמל נפתח בדברי
הנביא, והיה... אשר יענה
באש, הוא ה' (מל"א, יח,
כד, ויסתתרים בנפול אש-ה'
מהשמים, המכלה את המזבח
ואת כל אשר עליו וסביבו.
ושב מנהלית וספתי וספתי-
רנינה של אליהו לאש משו-
שב הוא כראש ההר, וגונה
ל-צבאו של אחיוהו, ואם
איש ה' אני תיד אש מ-
השמים ותצא אותך ואת
המשיח" (מל"א, יח, ו). ושוב
יורדת אש מן השמים, במזגות
אליהו, ואוכלת גם את שר-
הצבא השני ואישיו, שנשלחו
א' הנביא (שם, יב). אליהו,
כמוהו כהנודד לפניו (זר"א, ה,

כר), לא מת מעולם, אך, שלא
כחנוד, "אשר לקח אותו ה'
ואינו", עלה אליהו ב"סערה"
השמיים, ועני תלמידו, אלי-
שע, רואית וחמישים איש
מבני הנביאים צופים במת-
רש, "והנה רכב-אש וסוכי-
אש ויפירו בני החושים" (מל"ב,
כ, יא). וכשם שפעל אליהו
באש, כך נסתיוו חיו על
ארמות — באש.

ראויים לציון קשריהם של
אליהו, ואליהו תלמידו אחריו,
עם הר הכרמל, לפי המסמך
מבא אליהו על הכרמל, "את
מזבח ה' ההרש" (מל"א,
יח, ג), ומכאן, ומעובדה כי
עברי הבעל נאותו לא-הי-
סוס להתרועע על ההר לצרכי
פולחן, ניתן ללמוד כי החר
גודע מעשר מיוחד בישראל.
ויהודו של החר מתאשר אולי
גם ע"י העובדה כי אליהו
שר פיו אליהו אחרי סתירות
רבו, ובפרשת בן האשה הזמ-
נית מובלעת ושיבותו על ההר
(מל"ב, ב, כה' שם, ד, כה-
כז). הנביא (שם, יב). אליהו,
(מכברו בעל האשה השומנית;
שם) כי נתנו ללכת אלו
"כחש" או "כשבת", עם
זאת נשארת סתומה מישהו
של החר לגבי מלכות ישראל
ושי נביאיה הגדולים.

יתכן כי השם, "ברמל",
מבוסס על צורה של, "כרם-
א", וסבל מקום מקובלת
הנישה כי החר היה מקום
עזרה וזה מתקופות קדור
מת, הד למעמרו המיוחד של
החר יש למצוא גם בעפוס
(פ, ג), המאמר את, ראש
הכרמל" כמקום מקלט.

ידיעות

אנטולוגיא של מסות
אידייות

אירוינג הוא ואליעזר
גרינברג — שפירסמו בשנת
1953 את "האוצר ספורים
ביידיש" — פרסום גם כעת
ספר חדש בכותרת, "קולות
ביידיש". הספר מייצג אנטו-
לוגיא של מסות באידית והו-
פיע בהוצאת "יוניברסיטי אוק
מישיגן פרס". הספר כולל
שישה חלקים. החלק הראשון
מתמקד בשלושה סופרים-מופת
מנדלי מוכר ספרים, פרץ
ושלום-עליכם. החלק השני
מספר במורה אירופה ומכיל
מחקרים על חיי היהדות
בעיירות המזרח מאת אברהם
יהושע השיל ומאברהם עין.
שאר החלקים מכילים את
יומנם של ריינגלבלום זיל-
ברג וגם עיון, מחקרי על
"הדורשנות של האשכנזים"
מאת מאקס ווינגרין וכו'.

מלון חרש

בקרוב ייצא לאור מלון
עברי-ערבי חדש בחמישה

ידיד אנא פראנק

המכון "יד ושם" ימסור
ביומנת אביה של אנא פראנק
תעודות של הכרת טובה לאנ-
שים שעזרו למשפחתו בעת
התנאים בדרת-גג הידועה
באמסטרדם.
התעודות יימסרו במסגרת
סמל למר יאן ולמר מיפ גיו
(הנקראים ב"ימון של אנא
פראנק" מי הענק מיפ סא-
טן). למרת אלישבע וויק
פסקויל (אלי פוגל) ולמר
וויקטור קולגר (קראלר).
נישאו גם דברי הערצה
על יו קלימן לאזר מוהר,
הידוע לקראיתו בשם קופ-
הווי. יוענקו גם עשרות תעו-
דות לאזרחים הולנדיים-בע-
דור השתתפותם בהצלת מספר
יהודים.

ביאניע-דה-איי

זה הוא שם כפר בסביבת
דיין (צפת) בו התגוררו
יהודים עוד בהודוהו באמצע
ימיהם-השנים-עשרה. לפי
רשימת-הרכוש של אחוזות
החובות, העדה היתה גדולה
ומוריה-בית-הכנסת נמצא
במ-הבינים על יד רחוב
הנקרא היום "וערביע-או-
דיק.

דברי תורה

מאת חכמי רומניא וגאוניה

ליקט ועיבד הרב י. מ. מארילוס

פרשת אחרי

מיראית השם מרחפת על פניו,
אות היא, שלבו ונמשו מהם לד'
יהודי. לא כן המילק במראות
הפנים וכדומה. על כן צריך
האדם לעשות שינוי קצת בכל
הענינים, שלא לדמות לבעלי דת
אחרת, ויהא ניכר ונבדל משאר
בעלי אמונה.

מרה"צ ר' יעקב ישראל
רובין ז"ל מסאסרעגין הי"ד
שמעתי לפרש המקרא, שאי
אפשר לבקש מהאדם שגם הוא
יאה ללבו, עליו לזרז למראה
עניו. הוא רואה אותך בלבוש
חסדי, מתחיל להתלבוט, מקפיד
שלא להתנצל באיסור כל דהוא.
אז הוא, דן אותך לראש, שמים
אבל באם הוא רואה אותך בלבוש
מורדי, והתפלה בקרירות וכמו
כן בשאר שתי חיי הדת, ואת
מחרץ אותך, בקרב קדושים
התחיל שלבך ניקוד אש ומלא
יראת השם, הוא משיב לך ניוון
כזה דן יראה ללבו, לא הוא,
שהוא אדם מן התור לא יתה
שהאדם אתך, אבל אם החיצוניות
אינה מצויה על זה, אינו יכול
להוציא משפטו עליך. וזהו שאמר
הכתוב במעשה שבק"ך (הדמיון)
ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא
תעשו. הרי אלו באו מהרה על זמן
ישיבתם בחובבי מצרים לא תעשו
כמותם, אבל כל רשות להנהיג
בנינים, יש לכם רשות להתנהג
במנהגי ארץ מצרים, כרי שהתק
מובדלים מן העם אשר אתם
מוכרחים להיות ביניהם. אבל
אחר כך, כשתבואו אל ארץ
כנען, אז הנכם צריכים להיות
זריזים, שלא לעשות כמעשיהם,
ובחוקותיהם לא הלכו בעת
שהתו ישיבתם בחובבי מצרים
ומובדלים גם מהם, ואם ישאל
השואל, מדוע צריכים עם ד'
כולם צדיקים" (סנהדרין פרק
י"א) לשמירה יתרה — על זה
משיב המדרש, והשווה לזה כתוב
השושנה בין החושים" (דמיון)
השושנה דרכה להציק צדק בין הו-
חים, וגדלו. ה הוא בשלום ובהכי
סוב, אבל בתנאי, כל זמן שלא
תהיה שום קרבות וגניעה בתחומים.
אבל בזמן שתגיעו בהם החושים,
יגבר וישתית אותה ולא תעמד
עוד בשלמותה וביפוחה. וכן
רעית בין הבנות. כל זמן שתש
בדך ולא יתקרב ולא יתעברו
זה בזה, והיו מובדלים מהם
בענינים דתיים או יפריחו כשושנה
וציצו להקטל ולשתר את
עצמם לאביהם שבשמים.

קדושת יום-טוב מה"צ
אביד דסינט
וכמו כן הה"צ מסינט מפרש
הה"צ בגור בספרו, "שפת אמת",
"וכמעשה ארץ מצרים" וגו'.
וזה לשונו שם: כי אין המכונה
למשעשע מנונים ואסורים, כי
על זה הוזהרו בני ישראל במיוחד
להלך רק הכוונה היא לדברים
המותרים, שלא לסעוד סעודת
רשות באופן שהם סוערים, שלא
לשתות כדרך שהם שותים (כבר
הדגישו "חז"ל, במסכת מגי-
לה י"ב), אלא רבא, ואם יבטיע
שבת היה שישאל אוליך ושו-
תין, מתחילין בדברי תורה ובד-
ברי תשבתה. אבל עובדי כוכ-
בים, שאוליך ושותין מתחילין
בדברי תפלות, וכמו כן במדרש
שיר השירים רבה בפסוק ברה
דודי, שכן דרכו של ישראל
כשהן אוכלין ושותין ושמהין
עוסקים בשירות ותשבחות"
ובספר חסידים אות תשמיש:
מלאן שיש לו לרצון בשבת בשי-
רות ותשבחות". בקיצור לא
להתנהג כמותם — עד כן לשונו

שם. מצוין מירושלם הרב ר'
יוסף חיים קארלין על מה שנאמר
במקרא, מעמים לא תעשו, כי יש
במקרא, מעמים לא תעשו, כי יש

מיראית השם מרחפת על פניו,
אות היא, שלבו ונמשו מהם לד'
יהודי. לא כן המילק במראות
הפנים וכדומה. על כן צריך
האדם לעשות שינוי קצת בכל
הענינים, שלא לדמות לבעלי דת
אחרת, ויהא ניכר ונבדל משאר
בעלי אמונה.

מרה"צ ר' יעקב ישראל
רובין ז"ל מסאסרעגין הי"ד
שמעתי לפרש המקרא, שאי
אפשר לבקש מהאדם שגם הוא
יאה ללבו, עליו לזרז למראה
עניו. הוא רואה אותך בלבוש
חסדי, מתחיל להתלבוט, מקפיד
שלא להתנצל באיסור כל דהוא.
אז הוא, דן אותך לראש, שמים
אבל באם הוא רואה אותך בלבוש
מורדי, והתפלה בקרירות וכמו
כן בשאר שתי חיי הדת, ואת
מחרץ אותך, בקרב קדושים
התחיל שלבך ניקוד אש ומלא
יראת השם, הוא משיב לך ניוון
כזה דן יראה ללבו, לא הוא,
שהוא אדם מן התור לא יתה
שהאדם אתך, אבל אם החיצוניות
אינה מצויה על זה, אינו יכול
להוציא משפטו עליך. וזהו שאמר
הכתוב במעשה שבק"ך (הדמיון)
ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא
תעשו. הרי אלו באו מהרה על זמן
ישיבתם בחובבי מצרים לא תעשו
כמותם, אבל כל רשות להנהיג
בנינים, יש לכם רשות להתנהג
במנהגי ארץ מצרים, כרי שהתק
מובדלים מן העם אשר אתם
מוכרחים להיות ביניהם. אבל
אחר כך, כשתבואו אל ארץ
כנען, אז הנכם צריכים להיות
זריזים, שלא לעשות כמעשיהם,
ובחוקותיהם לא הלכו בעת
שהתו ישיבתם בחובבי מצרים
ומובדלים גם מהם, ואם ישאל
השואל, מדוע צריכים עם ד'
כולם צדיקים" (סנהדרין פרק
י"א) לשמירה יתרה — על זה
משיב המדרש, והשווה לזה כתוב
השושנה בין החושים" (דמיון)
השושנה דרכה להציק צדק בין הו-
חים, וגדלו. ה הוא בשלום ובהכי
סוב, אבל בתנאי, כל זמן שלא
תהיה שום קרבות וגניעה בתחומים.
אבל בזמן שתגיעו בהם החושים,
יגבר וישתית אותה ולא תעמד
עוד בשלמותה וביפוחה. וכן
רעית בין הבנות. כל זמן שתש
בדך ולא יתקרב ולא יתעברו
זה בזה, והיו מובדלים מהם
בענינים דתיים או יפריחו כשושנה
וציצו להקטל ולשתר את
עצמם לאביהם שבשמים.

קדושת יום-טוב מה"צ
אביד דסינט
וכמו כן הה"צ מסינט מפרש
הה"צ בגור בספרו, "שפת אמת",
"וכמעשה ארץ מצרים" וגו'.
וזה לשונו שם: כי אין המכונה
למשעשע מנונים ואסורים, כי
על זה הוזהרו בני ישראל במיוחד
להלך רק הכוונה היא לדברים
המותרים, שלא לסעוד סעודת
רשות באופן שהם סוערים, שלא
לשתות כדרך שהם שותים (כבר
הדגישו "חז"ל, במסכת מגי-
לה י"ב), אלא רבא, ואם יבטיע
שבת היה שישאל אוליך ושו-
תין, מתחילין בדברי תורה ובד-
ברי תשבתה. אבל עובדי כוכ-
בים, שאוליך ושותין מתחילין
בדברי תפלות, וכמו כן במדרש
שיר השירים רבה בפסוק ברה
דודי, שכן דרכו של ישראל
כשהן אוכלין ושותין ושמהין
עוסקים בשירות ותשבחות"
ובספר חסידים אות תשמיש:
מלאן שיש לו לרצון בשבת בשי-
רות ותשבחות". בקיצור לא
להתנהג כמותם — עד כן לשונו

שם. מצוין מירושלם הרב ר'
יוסף חיים קארלין על מה שנאמר
במקרא, מעמים לא תעשו, כי יש
במקרא, מעמים לא תעשו, כי יש

כריכים. את המלון חיבר
הפרופ' גוש-גושטיין, המנהל
של המחלקת לשפות שמיות
על יד האוניברסיטה בירוש
לים. המלון יהיה הכי גדול
שפורסם עד כה בשביל השפה
הערבית וגם לשפות אחרות.

ספר על הגלית היהודי

הסופר ה. ג. אדלר, שחיבר
ספר על טרעוין, כתב ספר
חדש, בו מטפל בחזות המדי-
נית המנהל והאנושית של
הגלית היהודית מגרמניה.
הספר ייצא לאור בחסותה של
האגודה לשינוף פעולה יהו-
דית-נוצרית בברוקליןקה-הס-
דראליה גרמניה.

הכוכב הנצחי

אסיר מחנה ריכוז 135633
חיבר ספר, שהוצא וו. ה.
עלן בלונדון תחת הכותרת
"הכוכב הנצחי". המספר המ-
לוח את שם המחבר, קועקע
בידו, כאשר הובא למחנה
הריכוז האשוויץ. ה-קסטיק
הוא זה המחבר של הבס-
סעל, "בית-הבובות" שהופיע
בעשרים ושתי לשונות, בחמ-
שת אלפים כריכים.